

עשור לרצח רבין: "מה דינו של מסייע לאויב מסיבות אידיאולוגיות" – עיתוני חב"ד במאבק נגד רבין

אורלי צרפתי

הקדמה

המהפך הפוליטי שאירע בבחירות 1992 עם כינונה של ממשלת שמאל בראשות יצחק רבין, מהווה ציון דרך חשוב במידת מעורבותה הציבורית הפוליטית של תנועת חב"ד בישראל.¹

כבר בנאומו של רבין במליאת הכנסת, בהציגו את משנתו המדינית ובהתוותו מבט אופטימי ומפויס אל העתיד, ניכר היה כי חל שינוי בתפיסותיו: "חובתנו כלפינו וכלפי בנינו היא לראות את העולם החדש כפי שהוא עכשיו, ולעשות הכל כדי שישאל תשתלב בעולם המשנה את פניו. אין אנו עם לבדד ישכון, ואין זה נכון עוד שהעולם כולו נגדנו... עלינו להצטרף למסע השלום, הפיוס ושיתוף הפעולה הבינלאומי".

פנייתו ההיסטורית לפלשתינים מעל בימת הכנסת בישרה יותר מכל על התפנית: "...אנו מציעים לכם את ההצעה ההוגנת ביותר והמעשית ביותר מנקודת הראות שלנו כיום: אוטונומיה, ממשל עצמי על כל יתרונותיה ועל כל מגבלותיה...די לדמעות ולדם".²

פנייתו למתנחלים בהמשך הנאום, כי הממשלה תדאג לביטחונם ולרווחתם של תושבי יש"ע ועם זאת לא תאפשר להם להפריע להתנהלותם של שיחות השלום, עיצבה מחדש את יחסיו עם מחנה הימין. דבריו לא הותירו מקום לספק בקרב אנשי ארץ-ישראל השלמה. נכונותו לפתוח בתהליך של משא ומתן לפתרון הסכסוך הישראלי-פלשתיני תוך פשרה טריטוריאלית, היכתה בתדהמה את אלה שציפו מרבין להפגין עמדה נוקשה כלפי הפלשתינים.

מבחינתה של חב"ד, עצם ההסכמה לפשרה טריטוריאלית מציינת את נקודת השבר המשמעותית ביותר לעם היהודי בתפוצות ובישראל.

לאור התהליכים המדיניים המכריעים, נאלצה חב"ד לזנוח את 'אסטרטגיה העמימות' בכל הנוגע להצגת תפיסותיה הדתיות בציבוריות הישראלית, ולנקוט במדיניות הסברה ופעולה תקיפה וחד-משמעית. חב"ד אימצה כאסטרטגיית פעולה לעצב דעת קהל המתנגדת להחלטות הממשלה, מתוך כוונה לעורר מחאה המונית שתחייב את הממשלה להתפטר. ההנחה הייתה, שסילוק ממשלת

השמאל מהשלטון הינו הכרחי לעצירת התהליך המדיני. הניסיונות להשגת המטרה נעשו באמצעות ליבוי המחאה הציבורית, בין השאר, באמצעות מסעות פרסום אינטנסיביים ביותר, נוכחות מאסיבית של שלטי חוצות ברחבי הארץ בצמתים מרכזיים וכן פעולות הפגנה מתוקשרות היטב שחב"ד יזמה או היתה שותפה להן. לצורך השגת המטרה עשתה חב"ד שימוש בכל אמצעי התקשורת הקיימים.³

ברמה הפוליטית פעלה חב"ד כקבוצה חוץ-פרלמנטרית תוך שהיא חוברת בעיקר להנהגות מועצת יש"ע והליכוד, לאיחוד שורות הימין ויצירת חזית אחידה להפלת הממשלה.

גיוס עיתוני חב"ד כאמצעי ליצירת דעת קהל אוהדת למאבק בתוך חסידות חב"ד, היה רק שלב מתבקש בהיערכות החדשה. העיסוק הציבורי בשאלת השטחים בעיתוני חב"ד בא גם בתגובה להתעצמות המתח המשיחי בחסידות זו. תמורות בינלאומיות שחלו בסוף שנות השמונים ובראשית שנות התשעים היוו מבחינת חב"ד הוכחה ניצחת לכך, שאכן אנו נמצאים על סיפה של ההתגלות המשיחית המיוחלת. התבטאויותיו של הרבי מלובביץ', האדמו"ר מנחם מנדל שניאורסון, תרמו לזיהויו כמלך המשיח ולהעצמת האקסטזה המשיחית בקרב חסידיו. כפועל יוצא מכך, התמקדה תשומת הלב בצורך לשמור על ריבונות ישראלית בשטחים, בהתאם למצוות הרבי.⁴

חסידות חב"ד היא הקבוצה החרדית היחידה המחזיקה בעמדה אנטי-ציונית שאימצה, למראית עין, את השיח הציוני מיד עם תום מלחמת ששת הימים. כדי לעמוד על התמורה ההיסטורית שחלה בעמדתה של חב"ד ביחס להתיישבות יהודים בארץ-ישראל נזכיר, כי אדמו"רי חב"ד היו בין מתנגדי התקפים של התנועה הציונית. הם שללו את ההתיישבות בארץ-ישראל ממניעים ציוניים לאומיים, וגרסו, כי רק בעלי מעלה דתית עליונה ראויים להתיישב בארץ הקודש, ויחיד סגולה כידוע, מספרם מועט.⁵

רק לאחר השואה, נוכח גודל החורבן, נוסד כפר חב"ד בהוראת האדמו"ר השישי יוסף יצחק (הרי"צ), במטרה לשמש מקלט לחסידי חב"ד. ההיתר להתיישבות חסידי חב"ד במדינת ישראל (המהווה סטייה מהעמדה האידיאולוגית הרישמית של חב"ד עד אז) הוסבר

עד יוני '92 עוסקים מרבית המדורים בעיתונים בנושא המשיחי על היבטיו השונים.⁸ לאחר הבחירות גובר העיסוק בנושאים פוליטיים. לאחר חתימת הסכמי אוסלו, צובר המאבק הציבורי על ארץ-ישראל השלמה תנופה, והעיתונים מתגייסים לתעמולה נגד רבין והממשלה. המדורים העוסקים בארץ-ישראל – הופכים למדורים פוליטיים, נוספים מדורי אקטואליה חדשים ופוחת העיסוק היחסי בנושא המשיחי. הביקורת מסלימה עד נובמבר 1995, עם הירצחו של ראש הממשלה יצחק רבין.

התנגדות לממשלת רבין

הביקורת על ממשלת רבין החלה מיד עם כינונה. לאחר הבחירות, מופיעות הסתייגויות בעיתונים מתוצאות הבחירות ומהקמתה של ממשלת שמאל. הרבי מלובביץ' גרס, שהקמת ממשלת שמאל מהווה סכנת נפשות בפועל לכל היהודים בשל נכונותה של מפלגת העבודה להגיע לפתרון הסכסוך הישראלי-פלשתיני בתמורה לשטחים.⁹

בפרסומים שהופיעו זמן קצר לאחר הבחירות, מופיע קו הסברה חדש המערער על הדמוקרטיה כדרך המשקפת את רצון הרוב. לראשונה מתפרסמים בגלוי דברים בעיתונות בגנות המשטר הדמוקרטי המבליטים את יחסה הדיכוי של חב"ד למדינה. כל עוד שימשה הדמוקרטיה כלי להשגת מטרות הימין הרי שהיתה כשרה. משהתהפכו פני הדברים, היא מתחילה לאבד את הלגיטימיות שלה.

בכפר חב"ד מתפרסמים מספר מאמרים שהקו המשותף לכולם הוא ערעור על המסקנה שתוצאות הבחירות משקפות נאמנה את דעת הרוב: "למרות שהשמאל ניצח בבחירות תהיה זו טעות חמורה לקבוע, כי התוצאות הוכיחו שיש רוב בקרב תושבי ישראל למדיניות יונית של פשרות וויתורים... משום כך, גם עתה, לאחר שזכתה בניצחון אין לה שום זכות מוסרית לבוא ולטעון שהיא קיבלה מנדט מהעם לדרך של התכופות ופשרה".¹⁰

"הממשלה הזו אינה 'נבחרת', וגם אם הצליחו בדרכי תעתועים של קואליציה עם חד"ש וערבים המזוהים עם אש"ף להקים קואליציה צרה צרורה, הרי שהורתה בשקר ולידתה בגזל!" (המרכאות במקור).

זמן קצר לאחר הבחירות כבר נשמעים קולות הקוראים לפעול להפלת הממשלה ולהקדמת הבחירות.

בנימין נתניהו מצהיר בעיתון, כי הממשלה הזאת מסוכנת לכל עם ישראל ומוזהיר "אם העם בישראל לא יעצור את הממשלה אני חושש מאד שתוך זמן קצר תאפשר הממשלה הקמתה של מדינה פלשתינית בכל חלקי יש"ע". בהתייחסו למדיניות השלום הוא קורא לפתוח במתקפת הסברה אינטנסיבית שתבהיר לכל העם בישראל כי "סוג השלום שהשמאל מדבר עליו, יוביל את עם ישראל לאסון ולא לשלום... נצטרך להתכונן למלחמה הבאה שתבוא בוודאות זמן קצר לאחר מסירת השטחים. הוויתור על חלקים מארץ-ישראל יזמין ויזרז את המלחמה הבאה".¹² הממשלה מוצגת כמי שתוביל את העם לאסון ולמלחמה, במה שהעיתון מכנה מדיניות הוויתורים.

בד בבד עם הקריאות להחלפתה, ישנו גם ערעור על הלגיטימיות של הממשלה משום שעשתה קואליציה עם המפלגות הערביות, ולערבים, לשיטתה של חב"ד, אין זכות לקבוע בנושאים שהם יהודיים בעיקרם. בתהליך הדה-לגיטימציה של הממשלה נעשה

כפעולת הצלה של יהודים שאין בו משום הכרה במעשה הצינוני. התייחסותו של הרבי למלחמת ששת הימים כ"מלחמת מצווה" ודרישתו התקיפה שלא להחזיר את השטחים ששוחררו קרבו את חב"ד לעמדת אנשי ארץ-ישראל השלמה.⁶

עמדה ייחודית זו בקרב החברה החרדית נסמכת, בין השאר, על הפרשנות המשיחית שהעניקה חב"ד למלחמה. לתפיסתה, לא היתה זו מלחמה רגילה, ולראיה – הפרשנות הניסית שהם מייחסים למהלכיה (ניסים גלויים). תוצאות המלחמה הן נס אלוהי והן שלב בתכנית האלוהית לקראת הגאולה המשיחית העתידה להתגלות בדורנו.

העימות הפוליטי בין 'ימין' ו'שמאל' בשאלת השטחים, העלה, בין השאר, לדיון את שאלת הלגיטימציה המוסרית בהחלת הריבונות הישראלית על שטחי יש"ע. הטרימינולוגיה המשמשת את הימין והשמאל בשיח הפוליטי מעידה על העמדות הסותרות ועל הפער האידיאולוגי בין שני המחנות. כך למשל, בעוד הימין והחוגים הדתיים מתארים את תוצאות המלחמה כ'שיבה אל נחלת אבות' ומדברים במונחים של מימוש זכות אבות על כל חלקי ארץ-ישראל ההיסטורית ומשום כך, לעולם יתייחסו אל השטחים כ"שטחים משוחררים", מקפיד השמאל לנקוט במונח 'השטחים הכבושים' ולהדגיש את ארעיותה של השליטה הישראלית. אין זה ויכוח רטורי בלבד, כי אם ביטוי לתפיסת עולם המגלמת בתוכה השלכות משפטיות ופוליטיות בשאלה הנוקבת ביותר העומדת בבסיס הדיון הפוליטי-ציבורי בארץ.

התנהלותה הפרגמטית של חב"ד באה לידי ביטוי בשינוי עמדת האדמו"ר לאחר מלחמת ששת הימים ביחס להתיישבות יהודים בשטחי ארץ-ישראל, כחלק מפעולותיה לזירוז ביאת המשיח. אותה תפיסה ממש הובילה בעבר את הנהגת חב"ד להתנגד לרעיונות התנועה הציונית אלא שכעת, יש לקבל את עובדת קיומה של מדינת ישראל ולהאמץ ביחס אליה גישה אינטרו-מנטלית.

תהליך השלום (שעיתוני חב"ד מקפידים על כתיבתו במרכאות כביטוי ללשון סגני נהור), ע"פ תפיסה היסטורית זו, הוא רק אמצעי למבחן כוח עמידתו של העם כנגד הגויים בשמירה על הארץ. אם כך, השטחים אינם רק מתנה מהאל שיש לשמרה, אלא הם המבחן עצמו. עיתוני חב"ד **שיחת השבוע וכפר חב"ד**⁷ גויסו במלוא המרץ למערכת התעמולה להפצת עמדתו של הרבי. העיתונים אינם רואים את תפקידם בהצגת מגוון עמדות אלא בנייתוב וגיוס דעת הקהל של הקוראים להתנגדות לממשלה.

מרבית חסידי חב"ד אינם חשופים לאמצעי התקשורת הכלליים ומשום כך, למידע הבלעדי המוצג באמצעי התקשורת הפנים-קהילתיים יש השפעה רבה בעיצוב סדר היום ובעיצוב תמונת המציאות של החסידים.

ניתוח מדורי האקטואליה שהתפרסמו בשנים 1992-1995 מאפשר לעמוד על חשיפת עמדותיה של החסידות ובעיקר על תהליך השינוי שחל בדרכי הביטוי של האידיאולוגיה החב"דית ובאופני ביטוייה התקשורתיים.

הניתוח חושף את מערך הטיעונים שהועלו בעיתונים עם ההתקדמות בתהליך המדיני, כמו גם את תהליך הדה-לגיטימציה של רבין, הממשלה ומחנה השמאל. ההתנגדות לשמאל שהיתה מתונה ביותר בשנים קודמות, לפחות מבחינת הביטוי הפומבי, קיבלה במהלך התקופה הנבדקת ביטוי קיצוני על גבול ההסתה כמוגדר בחוק.

משטר כזה, טוען הכותב, אין לו שום זכות לדרוש מאזרחיו "התנהגות דמוקרטית". לדבריו, אנשים חוששים לדבר בטלפון מחשש שמצותתים להם, והם עלולים למצוא עצמם במתקן עינויים. "טעו אלה שהכריזו כי המשטר הכולשביקי חלף מהעולם. הפתרון היחידי הוא החלפת הממשלה 'הדמוקרטית' בשלטונו ה'לא דמוקרטי' של מלך המשיח"²⁰ (המרכאות במקור).

ח'. נקר, מהפובליציסטים הבולטים בעיתון **כפר חב"ד** בשנים הנידונות, מתאר את ממשלת רבין בזו הלשון:

שחיתות, רשלנות, קלות ראש, אנכרוניזם, הונאה, אי-יושר, חנופה, חתרנות ובוגדנות. אלה מאפייניו של המשטר בישראל... המשטר הזה מושל עלינו ברוב של קול אחד – בזכות קולותיהם של שני עריקים ממפלגת ימין... ובזכות קולותיהם של חברי כנסת ערבים. אכן המונח שנטבע 'דמוקטוריה' (דמוקרטיה + דיקטטורה, דמוקרטיה רודנית), אין כמוהו לציין את המשטר הזה. לכאורה דמוקרטיה, שהרי יש לה רוב פורמלי, ולמעשה דיקטטורה כפויה... מבחינה מוסרית – הממשלה הזאת כבר נבאשה בעיני רוב העם.²¹

התבטאויות ברוח זו מופיעות בתדירות גבוהה ביותר במהלך שנת 95 ברבות מרשימותיו של נקר ושל כותבים אחרים.

ביקורת בהקשר של הסכם אוסלו

ההתנגדות לממשלת רבין התעצמה מאד עם פרסום ההסכמים החשאיים שנחתמו בין נציגי ישראל לנציגי הפלשתינים באוסלו. ביקורת על ההסכם נמתחת בהקשרים שונים בכל המדורים בכפר חב"ד העוסקים באקטואליה ומתייחסים לתהליך השלום וכן במדור 'דבר העורך' בשיחת השבוע.

נמצא שימוש בטרמינולוגיה המייחדת את ההתייחסות בעיתונים להסכם אוסלו. אין כל ניסיון להכשיר בדעת הקהל את ערפאת כבן שיח בתהליך שלום. ערפאת מוצג תמיד כרוצח, רב מרצחים וצורר יהודים. בין הביטויים הרווחים ביחס להסכם: אסון, הסכם כניעה, הסכם אומלל, הסכם שהוא אחיזת עיניים, וכן ביטויים המעצבים מציאות קטסטרופאלית של חורבן תוך שימוש בתיאורים טעונים, אלא שכעת האחריות על סיכון חיי היהודים נופלת על הממשלה: "הבאתם אסון על העם הזה. בהסכם הכניעה המביש עם רב המרצחים הבאתם סכנה על כל העם היושב בציון... אנו עומדים חלילה בפני 'חורבן הבית'".²² כל ניסיון להגיע לפשרה מתואר כביטוי לחולשה וככניעה לערבים.

שיחת השבוע אף הוא אינו חוסך בהאשמות קשות כגון "ממשלה יהודית הניפה את דגל הכניעה", "מדיניותה המופקרת של הממשלה", "ממשלת זדון" ועוד.

נביא מספר טיעונים המופיעים בשכחות גבוהה במאמרים שונים בשיחת השבוע בהקשר של ההסכם.

* הממשלה מואשמת כי "הקימה במו ידיה מדינת טרור רצחנית בעזה, ואי אפשר להחזיר את המצב לקדמותו אלא על-ידי מלחמה של ממש".

* הממשלה נוקטת טקטיקה של הטעייה ע"י הרדמת העם והרדמת המנגנונים הטבעיים שלו.

שימוש בטיעון זה במיוחד בהצבעות מכריעות בכנסת על הסכמי השלום. המשטר הדמוקרטי המעניק זכות הצבעה לערבים הוצג כמי שמקעקע את זכויותיו הלגיטימיות של העם היהודי בארצו.¹³ "האם על אפו וחמתו של הרוב בארץ, בעזרתם של דראושה ומחמיד והמפלגה הקומוניסטית, תעשה מחטף בדברים גורליים כל כך ולזה יקרא "דמוקרטיה" ו"כיבוד רצון הרוב"? גם אם ממשלה זו היתה "חוקית" ומבוססת על רוב מוצק בכנסת, לא היתה לה שום זכות למסור חלק מארץ הקודש לידי מרצחים"¹⁴ (המרכאות במקור).

שליחת ממשלת השמאל טומנת בחובה גם התנגדות לדמוקרטיה כשיטת ממשל. משטר דמוקרטי במדינה יהודית אינו עולה בקנה אחד עם תפיסה דתית, כפי שהיא מיוצגת על-ידי האורתודוקסיה בישראל. שליחת הדמוקרטיה בחב"ד קשורה בנוסף לכך לתסיסה המשיחית האקטיביסטית ולמעמדו של הרבי מלובביץ' כמלך המשיח. התפרצותה הגלויה כאן מתקשרת באופן ישיר לכך, שבשל השיטה הדמוקרטית זכה השמאל בשלטון.

במלאות שנה לכינון ממשלת רבין עוסקים מדורי האקטואליה בשיחת השבוע ובכפר חב"ד בתפקוד הממשלה המתוארת כמסוכנת במעשיה לעם היהודי. (ההתייחסות לכלל העם היהודי ולא רק ליהודים בישראל מטרתה להפקיע את זכותה של ממשלת ישראל לקבל החלטות הנוגעות לגבולות הארץ. העובדה שיהודי התפוצות בוחרים שלא לחיות בישראל חסרת חשיבות מבחינת חב"ד. א"צ)

ברוח זו מתבטאים גם חברי כנסת מהאופוזיציה המקבילים במה נרחבת בעיתון **כפר חב"ד**. כך למשל, בריאיון עם יהושע מצא, יו"ר ועדת הפנים של הכנסת דאז, הוא טוען: "הממשלה הזאת היא ממשלת דמים וחייבים מיד להחליף את השלטון".¹⁵ הממשלה אשמה גם בכך שהיא נוטעת בלב הפלשתינים את ההכרה שניתן לסלק אותנו בכוח מהארץ הזאת. הדיבורים על הצורך במציאת פתרון מדיני מגבירים את הטרור בצורה דרסטית. מצא מאשים את הממשלה בסכינאות ומכנה אותה "ממשלת כניעה" (הדגשות שלי, א"צ).¹⁶

רפאל איתן, ראש מפלגת 'צומת', קורא לארגן הפגנות נגד הממשלה כדי שזו תתפטר משום שהיא "רק תזיק עד כדי סכנה לקיומנו".¹⁷ וחברו למפלגה ח"כ משה פלד טוען בריאיון כי "הממשלה הזאת מוכנה במודע לסכן נפשות, לא לחסל את הטרור, רק כדי שלא לפגוע בתהליך המדיני המקודש... הממשלה הזאת מסוכנת לעם ישראל והיא חייבת ללכת".¹⁸

הממשלה פוגעת בדמוקרטיה

תהליך ההילגיטימציה של רבין והממשלה הולך ומתעצם כאשר הם מוצגים בעיתונים כמי שאוחזים בשלטון בכוח ולא כמי שנבחרו בבחירות דמוקרטיות.

בוויכוח הפוליטי שנסב על עתיד רמת הגולן, מואשמת הממשלה בשימוש לרעה בהליך הדמוקרטי ובהטעיית הציבור. הטיעון השכיח הוא, כי רבין השיג את המנדט שלו בזכות הצהרתו שישראל לא תרד מהגולן גם בהסכם שלום. הדרישה למשמעת קואליציונית בהצבעות מכריעות בכנסת, על אף היותה לגיטימית, מוצגת בעיתונים כאמצעי כפייה המנוגד לדמוקרטיה. ולא רק במשמעת קואליציונית הדברים אמורים, אלא בהאשמת המשטר "שהוא משתיק את מתנגדיו בצעדים אנטי-דמוקרטיים עד כדי מעצרים מנהליים, עינויים והגליות".¹⁹

* משמעות ההסכם עם אש"ף היא מסירת כל שטחי יש"ע לידי אש"ף והפקרת ביטחונם של המתיישבים.

* הממשלה מתוארת כמי שרוצה להמיט חורבן על מפעל ההתיישבות.

בערב ראש השנה תשנ"ו יוצא **כפר חב"ד** במתכונת מורחבת. הגיליון המורחב עוסק רובו ככולו בנושאים פנימיים הקשורים לחב"ד. על רקע אחדות זו בולט המדור 'ריאיון' המציג לקוראיו ריאיון רחב היקף, המשתרע על פני שמונה עמודים (!), עם חבר הכנסת אריאל שרון, במלאות שנתיים להסכם אוסלו. שרון מבקר בתקיפות את ההסכם ותוצאותיו כמו גם את הממשלה. את טקס החתימה על ההסכם הוא מכנה "לוויה שמחה על מדשאת הבית הלבן בווישינגטון" ומתאר את החתימה על הסכם אוסלו כניסוי שהממשלה עורכת בחיי כל אזרחי מדינת ישראל – ניסוי ששום מדינה בעולם לא עשתה כמותו מעולם".

בהתייחסו לכוונת הממשלה לפנות יישובים מעריך שרון, שאף יישוב לא יסכים להתפנות: "לדעתי אנשים לא יתפנו, ואני חושב שהממשלה תצטרך לחשוב היטב לאן היא תוביל בהחלטה כזו. אולי היא תצליח פה ושם, אבל הדבר יביא לתוצאות החמורות ביותר. במילים אחרות, אם הם ירצו להביא למלחמת אחים... בניגוד למה שמאשימים את המתיישבים – רק הממשלה יכולה להביא למלחמת אחים". בהמשך הדברים שולל שרון את האפשרות שתפרוץ מלחמת אחים, אך מיד הוא מוסיף ואומר "היחידים שיכולים לפתוח במלחמה כזו בין יהודים ליהודים הם אנשי השמאל, כי בעבר כבר עשו זאת (בהקשר לכך מזכיר שרון את פרשת רצח ארלוזורוב ואת פרשת אלטלנה), אבל אני מאמין שגם הם לא יפתחו בכך. אני מקווה שהממשלה יודעת מה הקווים האדומים שאין לחצות".²³

הממשלה אחראית להתגברות הטרור

פיגועי הטרור כנגד יהודים בישראל ומחוצה לה היוו טיעון כבד משקל בעיתונות חב"ד כנגד התהליך המדיני, וכהוכחה לכך שדרכו של הרבי מלובביץ' המתנגד למו"מ היא הדרך הנכונה. הטענה, כי חייהם של מיליוני יהודים נמצאים בסכנה בשל השיחות עם אש"ף, וכי עצם הנכונות של הממשלה לויתורים מעצימה את כוחם של הערבים, היא טענה נפוצה שהועלתה פעמים אין ספור בעבר. החידוש הוא בהתייחסות לפיגועי טרור כתוצאה ממדיניות השמאל. "...הסיבה להריגת יהודים דווקא עכשיו נובעת מהעובדה שאש"ף הוכשר ע"י השמאל הישראלי, קרי שמעון פרס. הוא אישר בעצמו שהערבים הרימו ראש והתחילו לשפוך דם יהודי בגלל הצהרותיו. ומי יערוב לדם יהודי?... איננו יודעים מה יכול לקרות חלילה בדרום אמריקה"²⁴ (הדגשה שלי, א"צ). הממשלה נושאת באחריות משום שיש במהלכיה כדי לפגוע בביטחונם ובשלומם של היהודים מחוץ לישראל.

גם שיחת השבוע מסתמך על הטענות הגורס, כי עצם הנכונות לפשרה טריטוריאלית מובילה לפיגועים משום שהיא מתפרשת כחולשה מצד ישראל: "עד כה הקב"ה שמר עלינו, בכך שדוקא הערבים הצילו אותנו, וסרבו לקבל את הצעותינו... קמה ממשלת ויתורים ו'מחוות', ואנו רואים את התוצאה – גל גואה של טרור יום יומי, תביעות בלתי פוסקות, גינויים ובזיונות".²⁵

עם מסירת יריחו לפלשתינים מתואר מצב קטסטרופלי שבו "מיליוני יהודים בארץ הזאת מופקרים היום לשפך דמים ולסכנת נפשות רק בגלל תאוות שלטון פרוצה. לא בשגגה ולא בתום לב בזדון ובמצח נחושה, בבהלת בחירות ובקדחת ויתורים, ניגפים ומתרפסים מרצונם לפני העלובים שבאויביהם. הם יודעים שכתוצאה מחתימתם היום ייהרגו הרבה מאד אנשים, אבל הם מוכנים להקריב אותם על מזבח מפלגתם ושיגיונות גדולתם. הם מבינים, כמונו, כי הם חותמים היום על הסכם של שפיכות דמים ורצח, אך אין בכך להרתיעם מלצעוד בבטחה לעבר 'פרס השלום' הנכסף, וממעמקי האדמה יזעק אליכם דם הטובחים וההרוגים" (הדגשות שלי, א"צ). האסוציאציה המקראית בדברי ה' אל קין לאחר שהרג את אחיו: "קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה" אינה מותירה ספק בלב הקורא בדבר אחריות הממשלה למעשי הרצח.²⁶

הכותב יוצר הנגדה בין הגדרת המציאות המתוארת – טבח ושפיכות דמים – לבין מניעי הממשלה שהביאו למצב זה, מניעים של יוקרה וכבוד אישי, שתמורתם הם מוכנים להפקיר את כל העם. פיגועי הטרור הקשים במהלך שנת 1995, החריפו את המחלוקת בציבור הישראלי בדבר כנות כוונתם של הפלשתינים בתהליך השלום. מצדדי ההסכם קראו להמשיך בדרך הסכם אוסלו, בעוד מתנגדי ההסכם ראו בפיגועים הוכחה ניצחת לסכנות הצפונות בהסכם ולטענה, כי עם הערבים לא ניתן יהיה לעשות שלום אמיתי. כפר חב"ד חזיק כצפוי עמדה זו.

בשבוע שבו אירע הפיגוע המחריד בבית-ליד ובו נהרגו 21 אנשים, רובם חיילים, מבקר מאמר המערכת קשות את הממשלה: "חלק מ'המטומטמים', כמו תקליט שחוק, משמיעים לאחר כל פיגוע רצחני את הקלישאה הנצחית שלהם: אסור להפסיק את תהליך השלום כי זה מה שהחמאס רוצה ואסור לתת להם פרס". העורך מביע פליאה כיצד ייתכן שאין אף שר אחד בממשלה שקם ומתקומם נגד האמירה הזו. "הנהגה מופקרת של ממשלה הרואה כיצד הכניסה עם שלם למערבולת דמים נוראה ובכל זאת ממשיכה בריצת האמוק מבלי להעצר לרגע, תוך זלזול שחצני ומתנשא ברחשי לב כל הציבור...". (הדגשה שלי, א"צ).

לאחר חתימת הסכם אוסלו, אירועי הטרור מתקשרים עליידי מתנגדי הממשלה להסכם. הגם שיש בכך מן האמת, זהו טיעון בעייתי שכן, גם לפני הסכם אוסלו אירעו פיגועי טרור רבים. כעת, נוכח האפשרות של החזרת השטחים ומתוך ידיעה, כי הנושא הביטחוני עומד במרכז דעת הקהל בישראל, כל פיגוע הופך להיות אירוע הממחיש את הסכנה הביטחונית הטמונה בהסכם ומגויס למאבק נגדו. דבר זה התאפשר במידה רבה על רקע הציפייה והתקווה, אצל רבים בחברה הישראלית, לשינוי רדיקלי ביחסי שני העמים. פיגועי הטרור פגעו באופן עמוק בתחושת התרוממות הנפש, יש שיאמרו אופוריה, בעקבות טקסי השלום. הפיגוע בבית-ליד הפריך את טענתם של אלה הסוברים, כי הפיגועים בשטחי יהודה ושומרון נגרמים כמחאה על ההתיישבות היהודית שם.²⁷

הפיגועים משמשים הוכחה לצידקת טענתה של חב"ד, כי מטרות הערבים היא להשלים את תכנית ההשמדה של היהודים. משהבינו הערבים כי בדרך מלחמה לא יצליחו לגבור על ישראל, הם שינו את הדרך. המסקנה המתבקשת ממצב זה היא כי יש לעצור את השלום

יותר כך חשים סלידה רבה יותר מהדאגה לזכויות הלגיטימיות של ערפאת ומרעיו".

ההתייחסות אל השמאל כ'אחר' משמשת מצע לתהליך הדה-לגיטימציה של השמאל. ביטוי בולט לסתירה בין תפיסת העולם של השמאל לזהות היהודית נמצא במאמר תחת הכותרת – "מהי בוגדנות?".

בעוד שבכתבטאוויות אחרות דובר רק על התרחקות מהזהות היהודית הנכונה, הרי שבמאמר זה השוני משמעו – בגידת השמאל בעם היהודי: "בוגדנות פירושה מעילה, הפרת אומן... בוגדנות עשויה להיות גם תפיסתית בחשיבה, בהשקפת העולם, בעמדה פוליטית. וכאן לא קשה לזהות את מוקד הדגירה של החשיבה הבוגדנית אצל רוב אנשי השמאל". הכותב מונה שתי תפיסות בסיסיות המאפיינות את השמאל: התפיסה שארץ-ישראל אינה שייכת לעם היהודי בלבד אלא היא שייכת לשני העמים באופן שווה. והתפיסה השנייה, היא הצדקת מלחמתו של העם הפלשתיני בשאיפתו לעצמאות לאומית. "שתי תפיסות בסיסיות אלו משותפות למעשה לכל אנשי השמאל בארץ וזוהי בוגדנותם. שתי התפיסות הן לגיטימיות על-ידי ההכשר של הדמוקרטים אך הן סותרות את התפיסה היהודית. השמאל מתנכר להיסטוריה היהודית ולעברו של העם היהודי".³¹

התייחסות מפתיעה בשאלת הזהות היהודית מסבירה את ההתנגדות לתהליך השלום לא רק כתוצאה מירידת ערכים יהודים בקרב מחנה השמאל, אלא מתוך חשש, שבמצאיאות של שלום לא יהיה עוד גורם מאחד. המלחמות הפכו להיות גורם התייחסות לזהות היהודית: "במצאיאות של ימינו, כשמאות בני נוער גדלים נטולי שורשים יהודיים אמיתיים, משמשות מלחמות ישראל גורם מאחד שמבטא בעיני אותם צעירים את הייחוד היהודי! דווקא הצורך להילחם ללא הרף על קיומו ומסירות הנפש שנדרשה מאותם צעירים – אלה גורמים שמעניקים משמעות ליהדותם. בזכות המלחמות חשים הללו, שהם שונים מכל בני האדם האחרים, שהם יהודים"³² (הדגשה שלי, א"צ) משמע – יש לשמר מצאיאות של מלחמות בלתי פוסקות כערובה לשמירת הזהות היהודית. איום קיומי מבחוח תורם ללכידות ולזהות הקבוצתית. טיעון זה עומד בסתירה לערך יהודי עליון – קדושת החיים.

למעשה, בכל אחד מצומתי המחלוקת הפוליטית, מתורגמים מעשי הממשלה כמעשים אנטי-יהודיים הנובעים מריחוק מערכי היהדות. כל פעולה כמעט, מתפרשת כהשפעה שמאלנית על ראש הממשלה, עד כי במדור "דעות" כותב נקר כי "בממשלה יש חונטה מסוכנת שמאלנית, מסוכנת ביותר לצבא, לביטחון המדינה ולשלומם של אזרחי ישראל היהודים" (הדגשה שלי, א"צ) וטוען בלעג "שעם שרים כאלה, אין לנו צורך באויבים"³³; השמאל הפך לאויב העם.

ואם במאמר הנ"ל השמאל מכונה חונטה, הרי שבמאמר אחר מוצג השמאל כגוף חולה, כאשר נערכת אנלוגיה בין מה שמכונה 'החידק' הטורף (המזוהה כחידק אלים המשבש את המערכת החיסונית בגוף, א"צ), לחידק הטירוף ששיבש את המערכת. החידק ששיבש את דעתם של היהודים ואת אמונתם הבסיסית על הארץ, תקף עד היום רק אנשי שמאל מובהקים, אך כעת הגיע כבר לראש הצמרת – לראש הממשלה. "עכשיו מתברר שראש הממשלה שהקיף עצמו בנשאים כאלה, נדבק גם הוא בנגיף הנורא. גם הוא נעשה פרקליטו של הטרור, דוברו של אש"ף... מליץ היושר של אויבי ישראל. גם

הרצחני ולהלחם בטרור בכל דרך, והביקורת מופנית נגד ממשלת רבין שאינה עושה כן.

זהות יהודית, השמאל והממשלה

שאלת הזהות היהודית והחינוך לערכים יהודים נידונה בהרחבה הן בהקשר דתי והן בהקשר תהליך השלום.

טיעון בולט בניסיון להסביר את עמדת הממשלה בוויכוח על גבולות ארץ-ישראל, מציג את ממשלת רבין כממשלת שמאל מובהקת, המתאפיינת בריחוק מכל הערכים היהודיים וכמנוכרת לערכי ארץ-ישראל. השמירה על גבולות ארץ-ישראל השלמה שקולה לעוצמת הזיקה לערכים יהודים ולמורשת היהודית. השמאל יכול לקבל החלטות על מסירת שטחים לאויב רק משום שהוא רחוק מכל הערכים היהודים, רק משום שהוא חסר זהות יהודית אמיתית.

השימוש במונח "זהות יהודית אמיתית" נוגע בליבת המחלוקת בשאלת הגדרת הזהות היהודית,²⁸ חב"ד מציבה הגדרה דתית אחת, מבלי להתייחס להגדרות זהות אחרות הקיימות בחברה הישראלית. משמעות המשוואה היא שלילת זהותו היהודית של השמאל, כפי שהוא מגדיר עצמו, ובאופן נרחב יותר – שלילת כל הגדרה של זהות יהודית שאינה תואמת את ההגדרה האורתודוקסית.

הזרם החרדי, ובכלל זה חב"ד, מציג עצמו כתשובה יהודית אותנטית ולמעשה, כתשובה היהודית היחידה האפשרית. היהדות החרדית מבליטה יותר את ארעיותה של הזהות היהודית הציונית ומציעה אלטרנטיבה יהודית.²⁹

ירידת מרכזיותה של האידיאולוגיה הציונית בתקופה שבה נשמעות נימות פוסט-ציוניות בקרב אינטלקטואלים חילוניים, הותירה חלל שהתמלא עד מהרה ע"י קבוצה אקטיוויסטית המונחית על-ידי אידיאולוגיה דתית משיחית. דרך הכתיבה, הצגת הרעיונות והרטוריקה מלמדים על קו בלתי מתפשר, השולל פלורליזם, ורחוק מסובלנות כלפי מי שאינו משתייך למחנה האורתודוקסי.

ככל שסוגיית החזרת השטחים הופכת להיות ממשית בעקבות הסכמי אוסלו, כך מתחזקת הגישה בעיתונים שעצם העלאת הנושא לדיון, נובע רק משום זיקתו הרופפת של השמאל אל היהדות. המונח 'יהדות' משמש כאן אך ורק במשמעותו הדתית-אורתודוקסית. הדאגה המובעת היא בשל העובדה שחזון המדינה החילונית-דמוקרטית דחה מפניו את חזון המדינה היהודית³⁰ וכעת יש לכך השלכות הרות גורל.

המאבק ההיסטורי עם הציונים מקבל ביטוי חדש תוך היפוך תפקידים; את הציונים דאז מייצג השמאל דהיום. בעוד שבעבר היו אלה הציונים שיישבו את הארץ וגאלו את הקרקע, לחמו עבורה ואף הגיעו להישגים, הרי היום מי שמיישם את חזון גאולת ארץ-ישראל הוא דווקא הפלג התורני, ואילו מחנה השמאל מוצג כמי שבגד ברעיונותיו שלו.

בניגוד לשמאל, הציבור הדתי מוצג כבעל זהות יהודית שורשית שהיא בסיס הזיקה לארץ-ישראל. שורשיות זו היא המאפשרת לו עמידה איתנה, חרף כל הקשיים, בשמירה על שלמות ארץ-ישראל. "הציבור הדתי והציבור החרדי, רובו ככולו, מתנגד בתוקף למדיניות של כניעה וויתורים. אולי משום שלהם, בניגוד לשמאל, אין ספק למי שייכת הארץ הזאת. אולי משום שכלל הזהות היהודית עמוקה

היהדות³⁷, שכל מטרתו היא לערער את הקונצנזוס היהודי בנוגע לתפיסות של "אתה בחרתנו" ו"עם לבדד ישכון".

בהרכבת ממשלת שמאל ומתן צביון "שמאלני" למהלכיה המדיניים, הועתק היחס שהיה מנת חלקו של השמאל עד כה, אל הממשלה כולה. ככל שזו התקדמה בתהליך השלום, נתפסה גם היא כגוף חתרני, שתפס במקרה את הגה השלטון ומוביל את העם לאבדון.

המסר העקבי בעיתונים קובע, שאימוץ תפיסת העולם של השמאל גרם לממשלה לאמץ מדיניות פרו-פלשתינית, תוך הפקרת חיי היהודים. התכחות הממשלה לאינטרסים של העם היהודי היא תוצר של חוסר אמונה בעם היהודי ובארץ היהודים וחוסר אמונה בעצם זכותנו על הארץ.³⁸ האשמת הממשלה על שהינה פרו-פלשתינית הינה האשמה חמורה – הממשלה בוגדת בעמה ועל כך היא עתידה לתת את הדין.

הזהות היהודית והשוואה

השימוש בשוואה אינו זר בשיח הפוליטי בישראל. אימוצו על-ידי חב"ד בתקופה הנידונה, מעיד על ניצני השינוי שחל ביחסה של החברה החרדית לשוואה בראשית שנות התשעים.³⁹ מאמרים רבים בעיתונים עוסקים בתחושת חוסר הביטחון, באיום הקיומי ובאפשרות חיסולה של מדינת ישראל, כתוצאה מתהליך השלום. לא אחת מתקשרים הדברים באופן ישיר או עקיף עם האיום הקיומי של העם היהודי בשוואה.

העיסוק בשוואה בהקשר לרבין ולתהליך השלום התקיים בחוגי הימין בקשת רחבה של התייחסויות – החל מביטויים ורמיזות כלליות לשוואה וכלה בהפגנה בכיכר ציון בירושלים, בה הניפו המפגינים את תמונתו של רבין במדי א.ס.א. ניכוס השוואה לטובת המאבק על ארץ-ישראל אינו נחלתו הבלעדית של חב"ד והוא מתרחש באווירה ציבורית המאפשרת אותו.

השוואה מתקשרת בתודעה החרדית בהכרח בשימור הזהות היהודית האורתודוקסית, כאירוע שיש לשאוב ממנו כוחות לעתיד לחיזוק האמונה היהודית.⁴⁰ עם תחילת תהליך השלום נעשה שימוש בשוואה כמקור השוואה למה שעלול להיות גורלו של העם היהודי בישראל, אם יתפתה ללכת בדרך המסוכנת שממשלת רבין מובילה. השוואה הפכה להיות גורם הרתעה והפחדה מהעתיד להתרחש כאן. בנוסף לכך, העיתונים מפיקים גם לקחים ציוניים מהשוואה כגון חיזוק היכולת להגנה עצמית, קיום מדינה חזקה עם גבולות בטוחים ומניעת כל אפשרות של פיקוח נפש, והלקח האקטואלי – לא לסמוך על הבטחות שווא של הערבים. להלן מספר דוגמאות:

באוגוסט 1993, מתפרסם מאמר הקורא למחאה ציבורית "שתבהיר לממשלה כי אין לה הזכות לנהל מדיניות שרק קומץ שולי מן השמאל תומך בה". המאמר מסיים בקריאה דרמטית: "יהודים! אל תשלו את עצמכם. רק לפני חמישים שנה נפל העם היהודי קורבן לתהליך הונאה מתוחכם, שתוצאותיו היו איומות. אי-אפשר ליפול באותו פח פעמיים. העולם בסיוע השמאל בישראל מבקש להכניס אותנו לגבולות שאנשי העבודה הגדרו 'גבולות אושוויץ'. עכשיו הזמן לקום כאיש אחד ולצעוק ל – א".⁴¹

הוא כבר נגוע, גם הוא מסומן, גם הוא אחד מנשאי נגיף השנאה העצמית, ממפיצי המחלה היהודית הנוראה, אותה קללת נפש מפחידה במאיומותה, מרתיעה במוזרותה, מסלידה בהתנכרותה".³⁴ הנה שלב נוסף בהפיכת השמאל המייצג זהות יהודית ישראלית לגייטימית, לנשא מחלה מוקצה, לנגוע (שגורלו נידוי, א"צ), לשונא עמו, שסחף עמו את ראש הממשלה.

מתיוונים וחשמונאים

חגים דתיים מהווים מועד טוב לדיון בעיתוני חב"ד בהגדרת הזהות היהודית-דתית הנכונה בהשוואה לזהותו הרופפת של השמאל החילוני שהתפקד. כך מיתוס חג החנוכה מקושר לשאלת הזהות היהודית בהקשר של תהליך השלום. בעוד אנשי חב"ד מזהים עצמם עם החשמונאים מזהים אנשי השמאל עם המתיוונים.

שיחת השבוע מקדיש מאמר מערכת הדין בקשר שבין תהליך השלום לזהות היהודית. במאמר נטען, כי ההתפרקות מארץ-ישראל אינה אלא ביטוי להתפרקות מערכי יסוד יהודיים, ולכרסום שחל בתחושת הזהות היהודית:

כאן טמון לב הבעיה שעמה עלינו להתמודד בתקופה זו. הכל רואים בבהירות לאיזה כיוון מושכים אותם כוחות בחברה הישראלית שמובילים את התהליך המדיני... הציבור היהודי בארץ נתון למתקפה תרבותית עזה, שמטרתה לטשטש את תחושת הזהות היהודית ולהעמיד במקומה ערכים אנושיים כלל לאומיים... מי שאינו חש שום משמעות בעובדת היותו יהודי, ודאי שאינו חש אהבה לארץ-ישראל כמולדתו הנצחית של עם ישראל. ואז באמת תשאל השאלה, לשם מה לחיות כאן? עצירת התהליך המדיני היא כורח השעה, כדי להציל את עם ישראל מהסכנה הביטחונית הקשה.

וכדי שלא תיפול רוחם של הקוראים מעודד אותם הכותב בהשוואה היסטורית אל ימי החשמונאים: "גם בימים ההם היתה הערכת הכוחות מביאה לידי מסקנות קודרות. החשמונאים היו מעטים וחלשים מול היוונים והמתיוונים, שהחזיקו בעמדות השלטון, הכוח והתרבות... אולם ברגע שהוצתה שלהבת האמונה... המעטים היו פתאום לרוב, המתיוונים נעשו באחת למיעוט מבוטל...".³⁵

גם **כפר חב"ד** עורך הקבלה היסטורית ומזכיר לקוראיו שגדולי הדור קבעו כי "מסוגלים לוותר על שטחי ארץ-ישראל רק אלה שמוכנים להתנכר לחלקים בתורת ישראל... ימי החנוכה המתקרבים מבטאים את עמידתם העיקשת של היהודים נגד כל המתיוונים למיניהם".³⁶

בשני הקטעים שהובאו ובעוד רבים אחרים, הרי שלקורא הדתי אין כל ספק לגבי הפרשנות הנכונה של הדברים והוא מפיק את הלקח האקטואלי המתבקש; הוא רואה עצמו מזהה עם היהודים, בעוד השמאל ודומיו הם המתיוונים העתידים להפוך למיעוט ולהיעלם מהעם היהודי. השוואה זו מקפלת בתוכה את כל המטען ההיסטורי והאסוציאטיבי הקיים אצל קורא יהודי.

אשר על כן, בבסיס הדה-לגיטימציה של השמאל כקבוצת זהות תרבותית פוליטית, המייצגת תפיסה שונה מתפיסת היהדות האורתודוקסית, מצויה התייחסות אל השמאל כאל גוף חתרני נגד

ב"ה

שיחת השבוע

הגליון השבועי לכל יהודי

יוצא לאור על ידי
מרכז צעירי אגודת חב"ד
 ת.ד. 14 כפר חב"ד 72915
 טל' 03-9607588
 עורך: מנחם ברוד, יוסי יצחק אהרונב מנכ"ל

יש חכם

שיפור נוסף

בשבועות האחרונים ניכר שיפור משמעותי במצב צריאותו של הרבי שליט"א מליובאוויטש. ביום שישי שעבר, לאחר הפילת מנתח, קיים הרבי שישי התנועתית פתאומית בבית המדרש, כאשר ישיב במשך שעה מול הקהל בבית המדרש הגדול, השיב לאמירת הלחיים של החמונים, ואף אכל מני מזונות, כנהוג בהתנועות, ואף שבוע קודם לכן, כליל שבת, ביקש הרבי לצאת מחדרו, ועדן סיור קצר בבית המדרש הקטן שבקומת הקרקע, בהחלף הסיור קצר ליד לוח המודעות, שקעלו נמנו כרזות "אריך ימים" – "אשר לותר", מטעם מטה תכ"ד בארץ. הרבי גם עיין בעלון התסבחה המיוחד שהופק במסגרת המבצע, והזיכ כעידוד רב על הפעילות בנושא.

ח"י באלול

בשבת הקרובה, ח"י באלול, חל יום הולדתם של שני מאורי החסידות הגדולים – הבעש"ט (נולד בשנת ה'תל"ח) ורבי שניאור זלמן מליאדי, בעל התניא (נולד בשנת ק"ח). זהו יום גדול בתולדות החסידות, ובתחיבת רבתי הארץ מציינים אותו בהתנועות גדולות. בבתי כנסת תכ"ד ברבתי הארץ יתיקמו השבת התנועותיות חסידות, והזיכור מונח.

קלמת השמיטה

מדרשת התורה והארץ, שפועלת בגוש קטיף והתחמחה לליבון נשאי התקלמות ההצעות תלויות בארץ, הוציאה לשיק בימים אלה קלמת חדשה לילדים על מצוות השמיטה. הנושא מונח בצורת סיפור שמתרחש בין שני ילדים, שהאחד עלה זה עתה מרוסיה ואילו השני שמע מסבו, שעלה בעלייה הראשונה, את משני השמיטה באותו יום. הרקיע בא לימחיש את חומקם של ילדי השמיטה הגדולים גם בתוך מציאות שמתנה. שם הקלמת: "מ"ד עד דל", למיטת: 07-847325.

מה דינו של מסייע לאוייב? מסיבות אידאולוגיות?

השבוע נחצו קווים אדומים. כל השנים היה ארגון המרצנים אש"ף בבחינת קו אדום. הוא הוגדר בתוק ארגון עויין, ואף נחקק חוק מיוחד שהטיל עונשי מאסר על כל מי שקיים עמו מגעים. אש"ף סימל את מיטב האנטישמיות האכזרית. אש"ף מירשו ילדי מעלות וכביש החוף, אביבים ומלון 'שבוי', הפגיעים בנהריה ובקריית שמונה. ערפאת אחראי אישית לרציחתם האכזרית של מאות יהודים, אנשים,

בּוֹנֵד י' [מ א. בנר, בנר] מִפִּיר אֲמוֹן, אֲדָם הַפּוֹעֵל נֶגַד חֲבֵרָיו, נֶגַד עַמּוֹ אוֹ נֶגַד אֶרְצוֹ וּמְסִיעֵ לְאוֹיֵב: 'מִבְּטַח בּוֹנֵד בְּיוֹם צָרָה' (משלי כה יט).

נשים וטף – אזרחים שלווים, שישבו בבתים או הלכו ברחוב ומתאום נקטלו ברצחנות חיותות.

ערפאת וחבריו הם פושעים, לפי כל יש חוקים ויש אמנות בין לאומיות, והעובר עליהם מוגדר פושע מלחמה. על-אחת-כמה וכמה מניעה באזרחים תמימים, בנשים ובילדים, שכל חטאם הוא בעצם היותם יהודים. מרצני אש"ף ושולחיהם הם חיות אדם, שבהם יש להילחם, ושכל חברה שפיה הייתה דוגלת לתת להם את הגמול היאה להם – מוות בלתייה.

הרעיון, להכשיר פתאום את המושעים המתועבים הללו ועוד לתת להם על משל של כסף שליטה בשני חבלים של ארץ ישראל – הוא הרבה יותר ממטורף. יש רק מלה אחת, קשה וכואבת, שהולמת את המעשה הנורא הזה – **בגידה**.

נחצו הקווים

בוגד הוא אדם שפועל נגד האינטרס הקיומי של ארצו ועמו ומסייע לאוייב. יש סוגים שונים של בוגדים. יש שעושים זאת תמורת בעד כסף, אחרים הניעו

מני הלבוש

יחסיים	ה"א	היפה	ב"ט	אלה
0:25	0:34	0:41	0:38	0:38
1:37	1:39	1:38	1:38	1:36

מוסדת השבת
מקריאות: פרקים ב"ד

עיתון צעירי חב"ד נעזר במילון להסברת התיבה בוגד

אין זו ההקבלה היחידה. הקבלה נוספת, אם כי מסויגת, נמצא שנה מאוחר יותר :

יהודים בתקופת השואה האמינו בכל נימי נפשם שבסופו של דבר הם [הגרמנים, א"צ] יפלו ואנחנו נעמד... להבדיל אלף אלפי הבדלות בין המרצחים הטמאים לאחינו הטועים והתועים, העם היהודי בישראל שנותק משורשיו היהודיים נחלש והתעייף. באין מנהיגות אמיתית מתכרסמת בהדרגה יכולתו לעמוד בקשיים ובאתגרים והשלטון הנוכחי מנצל זאת עד תום". מתחזקת בתודעתם החלוקה למחנות של 'אנחנו'

מהמאמר עולה השוואה בין המשטר הנאצי שהונה את היהודים [ואולי היודנראט] לבין השמאל המסייע לעולם (כמעין גיס חמישי, א"צ) וחוזר על אותה הונאה שמשמעותה אחת – פגיעה פיסית בעם היהודי. ארץ-ישראל בגבולות אושוויץ מדמה את הקיום היהודי למצב ששרר בגטו. ללא ספק, זוהי אחת ההשוואות הקיצוניות בשלילת התהליך המדיני ובהצגתו כקונספירציה בין העולם לשמאל בישראל, תוך רמיזה להשוואה בין המשטר הנאצי שהונה את היהודים לממשלת השמאל.

ו'הם'. תודעה המתחזקת במסקנה: "עלינו להחזיק באמונה זו, ובע"ה נראה שהם יפלו ואנחנו נעמוד."⁴²

חמורה של "שותף לרצח של קודם ה"מעשה", כתוצאה מהשלום הכוזב הזה אתה מעודד את אנשי אש"ף להמשיך ברציחותיהם⁴⁵ (הדגשות שלי, א"צ).

לאור דברי הפתיח משתמעת ההקבלה החמורה לשואה. כפי שהיהודים בשואה האמינו שבסופו של דבר הם [הגרמנים] יפלו, כך יפול השלטון ואנחנו [היהודים המאמינים] נעמוד. הח"כ לשעבר אמנון לין גורס בריאיון לכפר חב"ד כי "ההיסטוריה מלמדת אותנו שאסונות התאפשרו בכל מקרה שנוצר שיתוף פעולה בין רשע שהייתה לו פילוסופיית השמדה, ובין תמים, שאיפשר לרשע לממש את השאיפות שלו... הממשלה שלנו היום, ובעקבותיה כל העולם, מאמינים היום לערפאת בדיוק כשם שאז ב-1938 האמינו להיטלר... זה בדיוק מה שאנחנו עושים ובכך ממיטים אסון נורא... אי-אפשר לברוח מההקבלה ההיסטורית. אי אפשר שלא לראות שהיום אנחנו יוצרים בעולם כמו ידנו את האווירה הפוליטית, שאפשרה למעצמות הגדולות להפקיר את צ'כוסלובקיה בידי היטלר ב-1938".⁴³

"איש מכם לא ינקה בבוא יום הדין"

בתחילה, לאחר פרסום הסכם אוסלו, ניכר ניסיון לשמור על ביקורת לגיטימית בעיתונים. בשלילת דרכה של הממשלה נעשית הבחנה בין לגיטימציה חוקית לגיטימציה מוסרית. (זה היה הטיעון המרכזי במחאת הימין כנגד החלטת שרון על פינוי עזה ב-2005, א"צ). מבחינה חוקית – "ממשלת ישראל המכהנת כיום היא הממשלה הריבונית השולטת במדינה ובארץ שלטון מלא כדת וכדין", אבל הערעור הוא "על הלגיטימיות המוסרית של הממשלה. השאלה היא, האם לרבי יש מנדט מוסרי להוביל את העם ואת המדינה למצב מדיני ובטחוני השונה שינוי קיצוני ביותר מן המצב שאנו עומדים ושרויים בו זה 25 שנה".⁴⁴ רבין מואשם במדיניות מסוכנת וביצירת דעת קהל העוינת את המתיישבים ביש"ע ובגולן במטרה לשבור את התנגדותם.

בהמשך, עם ההתקדמות בתהליך המדיני ובמיוחד לאחר החתימה על הסכמי אוסלו, מקצין קו הביקורת בעיתונים. מבין המראיינים, שכפר חב"ד נותן להם במה, יש המדברים על כך שרבין והממשלה יצטרכו לתת בעתיד את הדין על מעשיהם בהווה, משמע – פעולת הממשלה היא בלתי-חוקית. במאמרי המערכת בכפר חב"ד נוכל למצוא התבטאויות כלליות יותר על כך, שהממשלה תצטרך לתת את הדין על מעשיה, ואילו במדורים "דעות" ו"ריאיון" ההתבטאויות הן חד משמעיות וקיצוניות הרבה יותר.

בריאיון עם הרב אהרון סולובייצ'יק, ראש ישיבת בריסק וממנהיגי החשובים של היהדות האורתודוקסית בארצות הברית, הוא מספר על פגישתו עם רבין. לדבריו, הוכיח את רבין בצורה הקשה ביותר על שהינו מבטל את הישגיו במלחמת ששת הימים ועל שהוא מעז לבטוח בראש המרצחים אש"ף:

הסברתי לו שבחוק האזרחי יש שני אופנים של שותפות לרצח, יש שותף לרצח לפני מעשה הרצח ויש שותף לרצח אחרי מעשה הרצח. שותף לרצח לפני המעשה – זה מי שמסייע לרוצח לפני שהוא רוצח... אזי אתה אשם בדיוק כמוהו... מרב רבין, עכשיו, לפי דעתך, אתה בדרגה היותר

נ' דביר (מהכותבים הבולטים בתקופה הנידונה) מתייחס במדור "דעות" לרבין ולפרס כאל פושעים: "בימים כתיקונם היו מעמידים לדין פומבי אנשים כמו שמעון פרס ויצחק רבין... ביום שבו נודע על מעשי הבגידה של פרס וחבריו...מה ניתן לעשות כדי לעצור את רכבת ההתאבדות לדעתך?...או אז יבינו שההתנגדות למעשיה הנפשעים של ממשלת השמאל..."⁴⁶

סביב הדיונים על מסירת מערת המכפלה נידונה השאלה: "האם ניתן לקבוצה שמאלנית שהשתלטה באופן מקרי על הגה השלטון תוך שניתמכת על ערבים וקומוניסטים וכמה ח"כים אינטרסנטיים המנהלים סחר מר על חשבון עם ישראל, תורתו וארצו, לקבוע עובדות במערת המכפלה, אתר קדוש ונצחי... העם הזה יבוא חשבון עם כל מי שנותן יד לשלטונו של השמאל... אשר לצערנו הרב אין בו שום זיקה לארץ-ישראל ולתורת ישראל" (ובהמשך המאמר מתוארים אנשי השמאל כ"שונאי ארץ-ישראל", א"צ). כל אלה שבגלל מאוויי כבוד או לשם גריפת הון ומעמד, מעמידים בסכנה מוחשית את העם היושב בציון – עתידים ליתן את הדין".⁴⁷ גם כאן מושמעת אזרה לממשלה – "איש מכם לא ינקה בבוא יום הדין". סגנון הכתיבה מחקה סגנון מקראי נבואי בנוסח נבואה על יום ה' – יום הדין. אולי רמיזה אל יום הדין האפוקליפטי שלפני התגלות המשיח ממש, בו כל החוטאים יתנו את הדין על מעשיהם, יום בו כל החוטאים יאבדו. מנהיגי העם "סטו מדרך הישר" כאשר הם מעמידים בראש סדר העדיפויות שלהם את טובת הפלשתינים [האויב] המנהיגים מכונים "פריצי עמנו" – ומואשמים שהם עושים ככל העולה על רוחם. ואין מי שיעצור בעדם, לפחות במחאה קולנית "כאשר דם ישראל נשפך כמים וחיילי ישראל מופקרים".⁴⁸

לקראת פינוי צה"ל ממרכזי הערים הפלשתיניות (טול-כרם, בית-לחם, ג'נין ושכם) מתפרסם ריאיון עם עו"ד אליקים העזני – יו"ר מטה המאבק לביטול תכנית האוטונומיה. בשם המטה התפרסמה חוברת שכותרתה: "הצהרת עקרונות וכללי התנהגות מוסריים בימים של הפקרות לאומית". הריאיון נועד להבהיר דברים שפורסמו בחוברת. העזני מאשים את הממשלה כמי שמבצעת פשע לאומי לעמה משום שהיא עוקרת יישובים והופכת את תושביה לפליטים. "אנחנו קוראים לממשלה ולמעשה – פושעי שלום ופשעי שלום... הקנוניה הזו שהממשלה עושה עם רוצחי עמה היא פשע שמעולם לא נעשה. עוד לא נשמע שיהודי יפשע נגד בני עמו" (הדגשות שלי, א"צ). בהסבריו של העזני לשתיקת הציבור הוא נדרש לאסוציאציות מהשואה: "הדבר הנעשה עכשיו בארץ הוא כל כך מפלצתי ושואתי. נראה שאנשים פשוט פוחדים לחשוב על זה ולהבחין באיזו שואה אנו נמצאים... עכשיו מתברר שהעם היהודי חזר לארצו כדי להתאבד".⁴⁹

בפברואר 1994 מתפרסם ריאיון עם עו"ד חיים גריף בעקבות הכרזתו כי יפנה לבג"ץ כדי שיבטל את ההסכם עם אש"ף. מעבר לדיון בסוגיה המשפטית, הלגיטימית לכשעצמה, העוסקת בהיבטים המשפטיים של ההסכם, תומך המראויין בדיעה כי רבין בוגד. לטענתו,

ביקורת על רבין

כאמור, החתימה על הסכמי אוסלו מציינת את נקודת התפנית ביחסה של עיתונות חב"ד לרבין. במקביל לתהליך הדה-לגיטימציה של הממשלה והשמאל, חל תהליך של דה-לגיטימציה של ראש הממשלה עצמו.⁵⁴

הביקורת עליו מתמקדת במה שהעיתונים מתארים אותו כאישיות רופסת, כחסר יכולת לתפקד בהיותו מושפע מהשמאל וכמרוחק מערכים יהודיים עד כדי פגיעה באינטרסים יהודיים. רבין מתואר כמי שדבק בשלטון בכל מחיר אפילו במחיר חיי אדם. בין מבקריו החריפים של רבין המתראיינים לעיתון **כפר חב"ד** נמצא שורת חברי כנסת מהנהגה הבכירה בליכוד, כך שלא ניתן לייחס את תהליך הדה-לגיטימציה לשוליים קיצוניים בלבד.

לציון חצי שנה לחתימת ההסכם, מראיין העיתון את ח"כ עוזי לנדאו המתאר את רבין כמי שנכנע ללחצים, ומתאר מצב מסוכן של חוסר תפקוד כללי:

לצערי, עם כל ההערכה למה שעשה רבין בעבר, כיום הוא ראש ממשלה שמאבד עשתונות באופן די מהיר, הוא לא עומד בלחץ מבחוץ וגם נכנע ללחץ מבפנים... הוא נקלע למצוקה והוא בן ערובה בידי השותף שלו – מפלגת מר"צ המתבוללת מיהדות ומתרחקת מכל הערכים הלאומיים... רבין לא שולט במצב... אין לצבא ולשירותי הביטחון תחושה שיש בעל בית למדינה הזו.⁵⁵

בריאיין (שהוזכר לעיל) עם אריאל שרון הוא מטיח ברבין ביקורת קשה:

צריך להבין שהממשלה הזאת והעומדים בראשה הם מוכי סירוף שאיבדו כל רסן... אני אומר באחריות רבין לא מבין. אני מכיר את האיש ארבעים וחמש שנה וכל השנים האלה היו לנו תמיד יחסים קורקטיים מאד. אני מכיר אותו מקרוב ואני אומר לכם שזה אדם אחר לחלוטין. זה לא אותו אדם שהכרתי. אין שום דמיון בינו ובין רבין הקודם. עם כל הצער והרצון שלא לפגוע בו אישית – רבין חדל להיות בעיני בריסמכא בענייני ביטחון. היום כבר אי אפשר לומר עליו שהוא אותו "מר ביטחון" כפי שכונה בעבר... אינני פסיכולוג, אבל בזמן האחרון כמה וכמה פסיכולוגים ניתחו את אישיותו של רבין וכדאי לך לקרוא את ניתוחיהם.

ניתן להצביע על תחרות סמויה בין שרון לרבין על מידת המומחיות בענייני ביטחון. שרון מבטל את סמכותו של רבין בנושאי ביטחון, ומרמז על מבנה אישיותו כחלק מהבעיה הפוליטית. בכך הוא תורם לדה-לגיטימציה של רבין כראש ממשלה, הוא מטה את הוויכוח הפוליטי מהמישור האידיאולוגי והביטחוני למישור האישי. והוא מוסיף "אני יודע שאני עומד לומר דברים קשים. מדובר כאן בשיתוף פעולה בין שני אנשים – פרס ורבין – שבכל מדינה אחרת היו מעמידים אותם לדין בבית משפט" (ההדגשה שלי, א"צ).

בהתייחס לידיעות המתפרסמות בתקשורת, על הסכנה הנשקפת לחיי ראש הממשלה והשרים מצד מתנקשים מהימין, גורס שרון כי אלו פרובוקציות מצד הממשלה תוך שהוא משווה זאת לרוסיה בתקופת

להסכמים בין ישראל לאש"ף אין תוקף עליפי המשפט הבינלאומי. הממשלה פעלה ללא סמכות חוקית שכן, ההסכם מנוגד לחוק הישראלי ולפיכך צריך להגיש תביעה אישית נגד ראשי השלטון. על שאלת המראיין – "מה באשר לחותמים על הסכמים? האם ניתן להעמידם לדין על עשיית משהו לא חוקי?" משיב גריף: "לאחר שנוכח שרבין לא היתה שום סמכות חוקתית לקיים מגעים עם אש"ף ולנהל אתו משא ומתן, נבקש מבג"ץ לקבוע שראש הממשלה עבר לכאורה שלוש עבירות פליליות: מגע עם ארגון טרור... מגע עם ארגון מחבלים הפוגע בביטחון המדינה... ועשיית מעשה מתוך כוונה להוציא שטח מריבונתה של המדינה... בניגוד לחוק העונשין שעניינו עבירות "בגידה" (המרכאות במקור)⁵⁶. להערכתו בג"ץ יהיה חייב למצוא את רבין אשם אלא אם כן הוא ימצא הסבר סביר לקיום המגעים עם אש"ף.

בהמשך, מתעכב המראיין על השימוש באשמת בגידה, בהטילו ספק ביכולת התביעה להאשים את רבין בבגידה. בצד הריאיין נמצא דיון חוקי והוכחות עם מובאות מהחוק בצדקת הטענה.

גם אם המראיין נשמע מסויג משהו בשאלותיו מהאפשרות שאכן בג"ץ יקבל את הטענות המשפטיות כפי שהמראיין מציג, (לא ברור האם ההסתייגות נובעת משום שצד הטענה שמעלה גריף נראית בעיניו מופרכת או שמא משום שאינו סומך דיו על בג"ץ, א"צ), הרי שעצם הדיון בכך וההתפלמסות סביב השאלה – האם רבין בוגד תוך הסתמכות חוקית לכאורה, יש בה כדי לתרום לשיח הציבורי שהתנהל באותה עת, המתייחס לפעילות הממשלה במונחים של בגידה ופשע. פרסום הריאיין המשתרע על-פני חמישה עמודים וחצי (!) כשלעצמו, נעשה משום שהוא משרת את הקו ההסברתי של חב"ד ואת הרצון ליצור דה-לגיטימציה של רבין והממשלה.

פרשת חטיפתו של החייל נחשון וקסמן וכישלון ניסיון החילוץ שלו, שיוחס במאמר אחר לניכור הממשלה מענייני תורה ומצווה,⁵⁷ מקושר גם הוא לשחיתות עם אש"ף. הממשלה מואשמת כי היא מביאה על העם הזה הרג וטרור, רציחות ופיגועים, והופכת את חיי אזרחיה לגהינום בלתי פוסק. הכותב קורא לממשלה להתפטר במקום להקריב את חיי כולנו על מזבח השלום ואף משמיע איום "כי אם לא תעשה כך תיכף ומיד, יגיע היום ולא רחוק הוא, שהעם הזה לא ינוח ולא ישקוט עד שיעמדו לדין כל האחראים ל'קורבנות השלום' החל מקברניטי הממשלה ועד לשותפתה הדתית [ש"ס], שותפתה לשפיכות הדמים"⁵⁸ (ההדגשות שלי, א"צ).

גם יו"ר "חוג הפרופסורים לחוסן מדיני", פרופ' חנוקוגלו, מתכוון "לדרוש להעמיד את אנשי השלטון הנוכחי למשפט בגין הפקרת חיי יהודים".⁵⁹

ההתייחסות למעשי הממשלה במונחים פליליים אינה מתמצה בדיון תיאורטי משפטי בלבד. לחלק מהביטויים שננקטו מייחס ציבור הקוראים הדתי גם משמעות הלכתית. כך למשל, כאשר הממשלה מתוארת כ"ממשלת זדון", או כאשר הממשלה והעומד בראשה מוצגים בחזקת בוגדים, המשמעות היא כי יש לפעול לסילוקם. לרוב הציבור החרדי וחסיד חב"ד בכלל זה, אין קושי בשלילת הלגיטימיות של הממשלה שכן, אין להם הכרה אידיאולוגית בשלטון הפוליטי בישראל. ברור לחלוטין שחוקי התורה וההלכה עומדים מעל חוקי המדינה.

המרשל פטן.⁵⁹ מהשוואה זו ניתן להסיק על גורלו הצפוי של רבין; כפי שהמרשל פטן הועמד לדין על שיתוף פעולה עם הנאצים ובגידה בצרפת ונגזר עליו דין מוות, כך עתיד רבין לעמוד לדין באשמת בגידה ושיתוף פעולה עם האויב ודינו מוות.

התגובות לרצח

במוצאי שבת, 4.11.95 עם סיומה של עצרת תמיכה שכותרתה "כן לשלום לא לאלמות" נורה יצחק רבין למוות. התקשורת האלקטרונית והכתובה עסקה באינטנסיביות בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי – בהנצחת דמותו של רבין כמנהיג השלום ובניסיון להנחיל את מורשת רבין.⁶⁰ העובדה שהמתנקש מזוהה עם מחנה הימין, העמיקה את השסע והניכור בין מחנה השמאל למחנה הימין. עם חלוף רגעי ההלם הראשונים, החלו פוליטיקאים ואנשי ציבור מהשמאל כמו גם אנשי תקשורת, לדרוש מהנהגת מחנה הימין בכלל והציבור הדתי-לאומי בפרט לערוך חשבון נפש עמוק ויסודי.⁶¹

חלק ניכר מהדיון הציבורי בתקשורת הכללית לאחר הרצח, עסק בתופעות שקדמו לו ושימשו בבחינת "כתובת על הקיר". בין האירועים שנידונו היתה הפגנת הימין בכיכר ציון בירושלים, בה נישאו תמונות של רבין במדי אס.אס. גרמני.⁶² קריאות "רבין בוגד" נשמעו בעוצמה בעת שעל הבמה נאם ראש האופוזיציה בנימין נתניהו. לאחר ההפגנה לא היתה התנערות מוחלטת של מנהיגי הימין מהקריאות ומהכרזות ולא נשמע להן גינוי תקיף וחד-משמעי.

רבים בציבור החילוני, שנטו להתייחס לביטויים קיצוניים בחוגי הימין כאל תופעה שולית, נדהמו נוכח הגילוי על עומק שורשי הבעיה.

ברקע הקריאה לחשבון נפש עמדה עדותו של הרוצח וכן ידיעות שהתפרסמו בהבלטה, על דיונים שנערכו בקרב רבני יש"ע שעסקו ב"דין רודף", ב"דין מוסר" ובשאלה – האם יש לערוך תפילת 'פולסא דנורא' ליצחק רבין. מידת הלגיטימיות שההנהגה הרבנית העניקה למעשה עמדה במוקד הדיון.⁶³

הנהגת חב"ד, הגם שהביעה הסתייגות ממעשה הרצח, נמנעה מלהסיק מסקנות פוליטיות או אופרטיביות לגבי אופי ההתנגדות. נהפוך הוא, נמצאו הצדקות לכך שמחנה הימין הרגיש שהוא נדחק לקרן זוית ע"י השמאל ובעיקר ע"י התקשורת הכללית. התביעה שהוצגה על-ידי מחנה השמאל לחשבון נפש התפרשה בימין כהמשך ההסתה נגדו. בכנס של רבני הציונות הדתית, שהתקיים בשבוע שלאחר הרצח, היו רבנים ספורים שקראו לחשבון נפש אמיתי ונוקב.⁶⁴ הרב בן נון אף הצביע על שורשי הבעיה בקרב הציבור הדתי כשהאשים את הרבנים שפסקו "דין מוסר" ו"דין רודף" לרבין. מרבית המשתתפים התנערו מאחריות אידיאולוגית דתית למעשה הרצח ובודדו את האירוע כאירוע אוטונומי, שבוצע על-ידי איש אחד. הרב עמיטל קרא בכינוס "להפסיק את השימוש בהלכה בעניינים פוליטיים ומדיניים... יש להפסיק את הדה-לגיטימציה כלפי הממשלה שנבחרה באופן דמוקרטי". מחנה הימין והציבור הדתי שבקרב, עבר עד מהרה למתקפה כנגד מה שכינה "ההסתה הפרועה של השמאל".

נשאלת השאלה – האם בעקבות הרצח עורכים שני העיתונים חשבון נפש אמיתי ביחס לרצח רבין ולהמשך המחאה של חב"ד? מהו אופיו של הדיון המתנהל בעיתונים לאחר הרצח ומי הם האנשים

סטאלין גם שם, השלטונות הפיצו ידיעות שיש כוונה להתנקש בחיי סטאלין, ובשם אותה כוונה ניתנה העילה בידי סטאלין לחסל את צמרת הצבא ואת כל מי שהיווה מבחינתו איום פוליטי.

זה בדיוק מה שממשלת רבין עושה כעת בארץ: פרובוקציה תקשורתית על כוונה כביכול להתנקש בחיי רבין ושירי הממשלה שמטרותיה גלויות לעין. צריך לראות מהיכן הם ינקו את הדברים האלה. רק השמאל מסוגל לעשות פרובוקציה כזאת!... אני שואל את עצמי בשבועות האחרונים – האם הגענו לבולשביזם נוסח סטאלין ממש? תחילה מעלילים שהימין רוצה להתנקש כביכול בחיי ראש הממשלה... ואני שואל את עצמי – הכל מותר למען נצחון בבחירות? לאן הם מובילים בעלילות החדשות שהם מפיצים? להשחרת המחנה הלאומי? להפקרת מתיישבי יש"ע? ואולי למלחמת אחים? מה עוד מתכננים נגד יהודים כחלק מן העיסקה עם הפלשתינים? מה קורה לדמוקרטיה הישראלית ולחוק, שעכשיו הם נרמסים לפתע על-ידי הממשלה?⁶⁵

התגברות מעשי הטרור בשנים 1993-1995, ליבתה את הביקורת נגד רבין ונגד הסכמי אוסלו. ביקוריו של רבין באיזורי הפיגועים לוו בהפגנות סוערות של אנשי ימין.

בספטמבר 1993, מתפרסם מאמר בשיחת השבוע שכותרתו: "מה דינו של מסייע לאויב מסיבות אידיאולוגיות?"⁶⁷ במרכז המאמר מופיע על רקע שחור צילום מהמילון של המונח "בוגד". שינוי הפורמט בולט מאד, וכדי להבין עד כמה חריג הדבר נציין, שהפעם הנוספת שבה שונה קודם לכן פורמט העמוד הראשון היה לאחר הסתלקותו של הרבי מלובוביץ.

המאמר פותח בהתייחסות לאש"ף כארגון מרצחים, תוך סקירת אירועי טרור מהעבר עליהם הוא אחראי וטוען ש"הרעיון להכשיר פתאום את הפושעים המתועבים הללו ועוד לתת להם על מגש של כסף שליטה בשני חבלים של ארץ-ישראל, יש רק מילה אחת, קשה וכואבת, שהולמת את המעשה הנורא הזה – בגידה" (ההדגשה במקור). בהמשך, מקבל הקורא הסבר מי נחשב בוגד: "בוגד הוא אדם שפועל נגד האינטרס הקיומי של ארצו ועמו ומסייע לאויב... יש שבוגדים בבני עמם מסיבות אידיאולוגיות... ההיסטוריה משופעת במלכים ובממשלות שבגדו בבני עמם מסיבות כאלה ואחרות ונשארו חקוקים לדיראון עולם בזיכרון האנושי". למרות ששמו של רבין לא נזכר במפורש, על רקע אירועי הימים ההם כל קורא ממוצע מגיע בעצמו למסקנה במי דברים אמורים. העורך חותם את המאמר בדברים, כי אין הסבר רציונאלי, מתקבל על הדעת ל"ריצת האמוק של ממשלת הבגידה", לכך שדווקא יהודים יבגדו בארצם, למעט ההסבר כי זהו ניסיון נורא שהקב"ה מעמיד אותנו בו.

השאלה המוצגת בכותרת אינה זוכה למענה מפורש (אולי מתוך זהירות שלא להיחשף לתביעה משפטית), אך נראה כי כיוון התשובה ברור לקורא הדתי. המילה 'בגידה' משמשת כמילה מנחה בטקסט, והיא מופיעה בו שתיים עשרה פעמים. המשמעות היחידה היא, שהמדיניות שממשלת ישראל נוקטת בה שווה בגידה ומעשיו של ראש הממשלה הם בבחינת בגידה. נקל להסיק שהכוונה היא לראש הממשלה מאופן ניסוח הכותרת בלשון זכר יחיד.⁶⁸

בריאינות שהתפרסמו בכפר חב"ד עם אנשי ליכוד ואנשי הימין הקיצוני הועלו פעמים רבות התבטאויות המשוות את רבין אל

הפתיחה החגיגית במודעות הברכה עומדת בניגוד בולט לעין לאירועי השבוע. רק בעמוד 10 מתפרסמת ההודעה שפורסמה בעיתונות העולמית על-ידי יצחק גוטניק (שליחו המיוחד של הרבי לענייני ארץ-ישראל), המתארת את רצח ראש הממשלה יצחק רבין כמעשה נפשע, טראגי ונורא. ראוי לציין, כי מודעה זו הינה מטעמו של גוטניק ואינה בשם חב"ד.⁶⁸

בשבוע הראשון לאחר הרצח העיתון נוקט בקו המגנה את הרצח בדבדבד עם ביקורת נגד השמאל והתקשורת החילונית, שאותה רואה העיתון כהסתה נגד הימין מתוך כוונה למנוע התנגדות לגיטימית להסכמי אוסלו.

מאמר המערכת מלמד על אופי התגובות של הכותבים האחרים בהמשך – הסתייגות מהרצח וזעזוע לצד ביקורת על תהליך השלום, השמאל והתקשורת. המסר הברור לקוראים – הבעת גינוי לרצח כפי שראוי לגנות כל רצח של יהודי, במיוחד כזה שנעשה על-ידי יהודי, אך עם זאת המשך האמונה בצדקת הדרך ובצדקת המאבק. ההתייחסות שכזו מטרתה לבטל את העובדה שרבין נרצח כראש ממשלה מכהן ומניעי הרצח הם פוליטיים. הצגת הרצח כתוצר של אלימות גרידא, כוונתה לגמד את החשיבות הציבורית של המקרה תוך התעלמות מאחריות לאווירה הציבורית ששררה לפני הרצח. מטרה נוספת היא להעמיד את מותו של רבין בשורה אחת עם נפגעי הטרור.

העורך מביע את אכזבתו מכך, שסכר לתומו "כי הזווית המרכזית שנידרש לעסוק בה השבוע, היא ההוקעה הנחרצת למעשה הרצח הנתעב, והקריאה לבער את נגע האלימות ולמנוע מעשים כאלה בעתיד... על הסלידה היהודית הטבעית מכל שפיכות דמים, נוספו ברצח ראש הממשלה בידי יהודי – הזעזוע, החרפה, והחילול הנורא של שם שמים – ורק הוסיפו על עוצמת התיעוב וההוקעה הבלתי מסויגת שהכל חשים כלפי המעשה הנורא". גם כאן לא נפקד מקומה של הביקורת כלפי השמאל. אכזבתו היא על כך ש"חלק מהשמאל ומתקשורתו הממלכתית פתחו במסע הסתה חסר תקדים, נגד כל מי שמתנגד למהלכי הממשלה, נגד כל מי שמשתייך למה שקרוי המחנה הלאומי, נגד הציבור הדתי בכלל ונגד הציבור הדתי-לאומי בפרט". העורך קובל על כך שהאבל והכאב מנוצלים בצניניות חסרת בושה... לשלול את זכותם של למעלה ממחצית העם בישראל לסבור שהסכמי אוסלו מהווים סכנה נוראה לעצם קיומו ועתידו". הקריאה לחשבון נפש כפי שנשמעה מקרב מחנה השמאל ותחושת הכעס במחנה השמאל, יש בה כדי "לרקום מזימה של סתימת פיות ודה-לגיטימציה של הוויכוח הציבורי הנוקב בתחום המדיני".

נציג להלן שני מדורים בעיתון שעניינם תגובות לרצח רבין.

מדור מיוחד: "הפקת לקחים – בימה פתוחה"

שמונה הם הכותבים במדור המיוחד "הפקת לקחים – בימה פתוחה". נציג את עיקרי הדברים כדי ללמוד על ההתייחסות לרצח בקרב הציבור הדתי ומחנה הימין, כפי שכפר חב"ד בחר לתת לה ביטוי. השם "בימה פתוחה" יוצר ציפייה לדיון שיציג מגוון דיעות, אך בפועל הבימה פתוחה רק בפני אנשים המזוהים עם הימין. על אף הנסיבות המיוחדות העיתון נותר חתום בפני אנשי שמאל. אין ניסיון להידברות עם המחנה האחר. מקצת מהכותבים הם אנשי חב"ד והנותרים הם אנשי יש"ע ואנשים המזוהים עם מחנה הימין.

הלוקחים בו חלק? מהם המסרים המופנים לציבור הקוראים ומהם ביטויי האבל בעיתונים?

בין שני העיתונים נמצא, כצפוי, הבדל כמותי בהתייחסות לרצח הנובע מהיקפם.

המאמר שהתפרסם בשיחת השבוע כשבוע לאחר הרצח, מביע זעזוע מעצם העובדה שיהודי רצח יהודי, תוך שהוא מנסה להחזיר את הדיון לגבולות המחאה הגליטימית. "מותר להפגין, חובה למחות, חייבים לזעוק נוכח מדיניות מסוכנת שעלולה לסכן את חיי כולנו... אבל את השנאה האישית צריך לעקור. על רצח אין מקום לשום דיון. רק הוקעה מוחלטת תקיפה חד משמעית ובלתי מסויגת של המעשה הנפשע".

כשבועיים לאחר הרצח, עוסק העיתון בקיטוב שנוצר בין שני המחנות הפוליטיים, ומטיל את האחריות לקיטוב על הממשלה, שלא השכילה להקשיב לרחשי הלב של המחנה השני. "אלה שרו 'תנו לשמש לעלות' ואלה ראו אותה שוקעת... אילו היתה הממשלה משקיעה בהידברות בין חלקי העם, חלק קטן מהמשאבים שהשקיעה בהידברות עם אויבנו היתה נוצרת בארץ אווירה אחרת".⁶⁹

ניכר שעקב הזעזוע מהרצח ולנוכח התגובה הציבורית, חלה התמתנות מה בביטויי ההתנגדות לממשלה. עם זאת, גם בהזדמנות זו באים חשבון עם השמאל על שהתירו את חרצובות לשונם לאחר הרצח ועל ההשתלחות ברבנים ובציבור הדתי. וכדי שחלילה לא יטעו לחשוב, כי הרצח יוביל למסקנות פוליטיות אחרות מבהיר העיתון: "חובה לומר דברים ברורים. רבני ישראל לא ישתקו. היהדות הדתית לא תחריש. כל אדם בישראל ובעולם יידע מה היהדות חושבת על המהלכים המדיניים, ולא יעלה על הדעת להשתיק את המחאה והזעקה".⁶⁶

גם במסגרת הדיון ברצח רבין, כפר חב"ד אינו חורג ממנהגו וממקד את התגובה בהיבט הפוליטי-בטחוני, ומביא תגובות של אנשי ימין ואנשי "גוש אמונים". ההתייחסות לרצח מופיעה במדורי האקטואליה – "דבר העורך", "ריאיון", ו"קורה עכשיו". למדורים אלה נוסף מדור מיוחד "הפקת לקחים – בימה פתוחה" המופיע במתכונת מורחבת.⁶⁷ ההתייחסות בעיתון חפה מכל ניסיון הנצחה; אין בעיתון התייחסות להיבטים אישיים כגון: תגובות בני המשפחה, קווים לדמותו של רבין (הרמטכ"ל הנערץ של מלחמת ששת-הימים), תגובות של הציבור בחב"ד או של ההנהגה וכדו', כפי שנעשה בהרחבה בעיתונות הכללית.

בגיליון המתפרסם בשבוע שלאחר רצח רבין, נמצא התייחסות נרחבת לאירוע. עם זאת, בולטת מגמת העיתון, שלא לשוות לעיתון אופי של שבוע אבל לאומי, כפי שנעשה בעיתונות החילונית, אלא לשמור על טון מאופק וענייני.

בולטת בהיעדרה מודעת אבל מטעם מערכת העיתון או מטעם גופים בחב"ד כמו למשל "ועד הרבנים" (והדבר בולט במיוחד על רקע פרסומן של שתי מודעות ברכה ללוי לוביוב, מפטרוניה של חב"ד, לרגל חגיגת בר המצוה של בנו, המתפרסות על עמוד שלם כל אחת בעמודים הראשונים של העתון. מודעה אחת חתומה על-ידי העורך והשנייה על-ידי שלוחי חב"ד ברחבי העולם. א"צ). בניגוד לנהוג בעיתון בכתבת רשימות על רבנים ואישים שהלכו לעולמם, לא מופיעה רשימה על יצחק רבין ואף תמונתו חסרה.

יהודי, אלא מתייחס גם ל"ערכי מוסר אוניברסלי". אהרון דומב, דובר מועצת יש"ע, מתאר את הרצח כ"אסון נורא לעם כולו, למשפחה ולדמותה של המדינה". דומב מפרסם את נוסח המכתב ששלח ליצחק רבין במחצית מאי 1994, ובו ניסה להציג את האווירה השוררת בקרב הציבור אותו הוא מייצג: "מבחינתם של רבים בישראל, העדר ההזדהות הבולט שלך ושל רבים משרי הממשלה עם סבלם של יהודים בעפולה, חדרה, ירושלים ושטחי יש"ע (הכוונה לתגובה לאחר פיגועי טרור. א.צ.). גורם לתחושה נוראה של ניכור. אצל רבים מהם ניכור זה מתורגם ליאוש, ואצל קומץ מהם יאוש זה עלול לגרום לפעולות קיצוניות, שיש להם הפוטנציאל לזעזע את מוסדות הקיום של ישראל... לצערי אני שומע מאנשים, כי הפתרון היחיד הינו רצח פוליטי. רצח כזה, חס וחלילה, חמור ביותר מכל הבחינות ויש לעשות ככל יכולתנו כדי לעוצרו. אנו מצידנו עושים כל מאמץ, אולם מצאתי לנכון להתריע בפניך על כך, וכי באם תמשיך בדרך זו תישא לפחות באחריות עקיפה, בגין פעולה שטנית של יחיד, שהיא פועל יוצא של מדיניות זו" (הדגשות שלי, א"צ).

מעבר לכך שדומב מטיל מראש על רבין אחריות עקיפה לרצח פוליטי, יש במכתב אזהרה זה, כדי להעיד על ההתנהלות בקרב המתנחלים ביש"ע כשנה וחצי לפני הרצח. כבר אז בקעו קולות רמים שדיברו על רצח פוליטי כחלק מהמאבק נגד תהליך השלום. זוהי עדות חשובה ומהימנה ממקור ראשון על התבטאויות בקרב המתנחלים, ואולי יש במכתב זה כדי להסביר במידה מסוימת את האווירה הציבורית בשמאל ובתקשורת לאחר הרצח, כפי שדובר לעיל.

בהתייחס לשם המדור – נבקש לבחון מהם הלקחים המופקים לפני חסידי חב"ד מרצח רבין. נתייחס תחילה לייצוג הכותבים במדור: רב אחד, דובר חב"ד, איש פוליטי מהימין, יו"ר מועצת יש"ע, דובר מועצת יש"ע, עיתונאי, עורך וכותב נוסף בלתי מזוהה. התבוננות ברשימה זו מעלה, כי לא חל שינוי בחשיפה של הקוראים לדיעות שהעיתון מציג.⁶⁹

רוב הכותבים מגנים את מעשה הרצח, מי בשפה ברורה ונחרצת ומי בשפה רפה, אך מגדירים אותו כמעשה של אדם פרטי ומבקשים לשלול בכך, כל זהות בין הרוצח ובין מחנה הימין. כמעט ואין ניסיון לנתח את הגורמים לרצח וכשהדבר נעשה – מוטלת האחריות על יצחק רבין עצמו.

המסר הכללי הוא – לא טעינו, אנחנו צודקים אידיאולוגית ונמשיך להלחם על דעותינו.

למעט כותב אחד, ישראל הראל, לא היתה כל התייחסות אישית של הכותבים ליצחק רבין. העיסוק בנושא ההסתה אינו מכוון פנימה לבדיקה עצמית, בהנחה שאין מקום לבדיקה כזו. עיקר הדברים הם דברי ביקורת כנגד מה שכונה "מסע ההסתה של התקשורת ושל השמאל כנגד הימין". רוב הכותבים בחרו לנצל את הבמה בעיתון כדי לבקר את השמאל.

המדור 'ריאיון'

הבחירה לערוך ריאיון עם רחבעם זאבי (גנדי) בעיתון זה אינה מקרית. זאבי היה חברו לנשק של רבין, אך מבחינת השקפתו הפוליטית הוא ממוקם ימינה לליכוד כראש תנועת "מולדת". יש בבחירה זו כדי

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית דין רבני חב"ד, אחת הדמויות המרכזיות בחב"ד בישראל, מוקיע את המאבק האישי נגד מנהיגים. נציין, שהוא בין הבודדים בהנהגה הרבנית בחב"ד שמסיק מסקנה אופרטיבית בעקבות הרצח בהביעו הסתייגות מדרך המאבק האישי נגד מנהיגים במאבק הרעיוני על שלמות הארץ (בכך הוא מודה בעקיפין שהתנהל מאבק אישי נגד רבין. א"צ)

מנחם ברוד, דובר חב"ד ועורך שיחת השבוע, מוקיע את מעשה הרצח בשל היותו רצח של יהודי. עם זאת, הוא מבודד את המעשה בהגדרו את הרצח – "מעשה של אדם אחד שיש לו שם – יגאל עמיר". בכך הוא מבקש להסיר את עננת האשמה מעל מחנה הימין והמחנה הדתי. גם בהזדמנות זו הוא מוצא לנכון לבקר את השמאל: "הם זכים וטהורים מהסתה, מדה-לגיטימציה, מאלימות מילולית. הם פטורים מחשבון נפש על ההתנשאות העליונה והדורסנית, שבה דחקו יותר ממחצית הציבור היהודי במדינה אל הקיר. לדידם רק הימין אשם ורק הוא צריך לעשות חשבון נפש".

הפסיקו להסית!

אריאל שרון פותח את מאמרו בסקירת פעולות מעברו הצבאי המשותף עם רבין המתואר כ"מפקד דגול והמנצח של מלחמת ששת-הימים, מבוני צה"ל הגדולים ומי שהכין את צה"ל למלחמת הניצחון במלחמת ששת-הימים". אך לצד דברי ההערכה והשבח, יוצא שרון נגד "הסתה חמורה חסרת תקדים המתנהלת בימים אלה עליידי השמאל, שרי הממשלה ולא מעטים מאנשי התקשורת". לטענתו, הסתה זו החלה כבר מימי מלחמת לבנון וכוונה נגדו ונגד בגין. הוא מבחין בין סכנת האלימות שקיימת בשוליים של שני המחנות לבין התהליך המדיני המסוכן שאותו מובילה הממשלה. גם שרון מנסה להפחית מייחודיותו של רצח רבין עליידי התייחסות להרוגים נוספים; "אסור לנו לשכוח את המחיר הנורא ששילמנו מאז ההסכם עם ערפאת – 162 הרוגים ולמעלה מ-700 פצועים. לכולם יש משפחות כואבות". המסר – עם כל הצער, חייו של רבין אינם שווים יותר מחיי יהודים אחרים שנהרגו כתוצאה ממדיניותו. שרון ממשיך בקו זה כשהוא מעמיד את מותו של רבין מול המקומות הקדושים: "האסון הכבד והנורא במותו של רבין אינו עוקר את חשיבותם של הר הבית, מערת המכפלה, קבר רחל, שילה ובית אל, ערש מורשתנו. חשיבותם וערכם הם ניצחיים". אמירה זו אינה מקרית ואינה נופלת על אוזניים ערלות. ההקבלה בין הרצח למקומות הקדושים משמעה – רצח רבין אינו שקול אל מול קדושת הארץ.

ישראל הראל, יו"ר מועצת יש"ע, מוקיר את רבין האישי והמנהיג, שמערכת יחסיו עם קהילת המתנחלים היתה מורכבת מאז ימי סבסטיה. דבריו הם עדות לפן אחר במערכת היחסים של רבין עם המתנחלים. הראל מתייחס לרצח כאסון אישי ולאומי איום ומזהיר, כי "מי שידי טבולות בדם, ידו תהיה תמיד על התחונה בוויכוח הלאומי המתנהל עתה על עתיד הארץ, ולא רק משום שהעם הסולד מאלימות יפנה לו עורף, הסיבה העיקרית היא מוסרית. מי שחורג מכללי המוסר היהודים והאוניברסלים גם יחד, תקיא אותו ארץ הבחירה". הוא היחיד מבין הכותבים שמתאר את תגובתו האישית למעשה ההתנשקות ונמנע מביקורת והתנצחות, אף לא מרומזת עם מחנה השמאל, כפי שעשו כותבים אחרים. הוא גם אינו מתייחס לרצח רק במושגים של רצח

מייצג הממסד השלטוני ושליטת הממשלה כורכת עמה את שליטת השמאל. עמדתה המסורתית של חב"ד בעניין זה באה לידי ביטוי הן בשל ההתעוררות המשיחית המחודשת והציפייה לשלטון המשיח, והן בשל ההתקדמות בתהליך הפוליטי ובמשמעותם היישומית של הסכמי אוסלו – פגיעה בשטחי ארץ-ישראל השלמה.

המאבק נגד הסכמי אוסלו חשף את עצביה הרגישים של מלחמת הזהויות המתנהלת בחברה הישראלית. המתח הקיים בין הגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית לבין הגדרתה כמדינה דמוקרטית התפרץ כאן במלוא עוזו. זהותה הנבדלת של חב"ד וזיקתה אל הימין האידיאולוגי הדתי והחילוני, יצרו מצע משותף לשליטת השמאל הפוליטי המוצג כבלתי לגיטימי, תוך ערעור על הגדרת זהותו היהודית. עיתוני חב"ד חיזקו את המשוואה הרואה זיקה ישירה בין הגדרת זהות על ציר יהודי-ישראלי ובין העמדה הפוליטית. מי שמגדירים עצמם אידיאולוגית כשייכים למחנה הימין, מוצגים כבעלי זהות יהודית נכונה, ואילו השמאל מוצג כמי שהתרחק מהזהות היהודית האוטנטית, ומשום כך, אימץ לו דרך פוליטית של פשרה טריטוריאלית הנוגדת את דרך התורה והפרשנות ההלכתית.

נמצא כי עיתוני חב"ד עושים שימוש אינסטרומנטלי בטיעונים דמוקרטיים במטרה לקעקע את השלטון הדמוקרטי. הצגת הממשלה הנבחרת כמי שתופסת בכוח את השלטון וערעור על סמכותה לקבל החלטות – משרתות מטרה זו.

התגובות לרצח רבין, כפי שבאו לידי ביטוי בעיתונים, אינן משייכות את חב"ד לקבוצות בחברה החרדית ולקבוצות קיצוניות בימין שהביעו שמחה גלויה על הירצחו. עם זאת, העיתונים אינם דנים, במסגרת חשבון הנפש שהם עורכים, בתרומתם לתהליך ההסתה ולהתלהטות היצרים. ככל הנראה מתוך הנחה, כי אין להם חלק בכך. המסר הכולל בתגובה לרצח הוא התנערות מכל אחריות והצדקת דרכם האידיאולוגית, תוך האשמת השמאל בהסתה פוליטית-תקשורתית ובשימוש ציני ומניפולטיבי.

עם זאת, מניית העיתונים עולה, כי תרומתם לדחלגטימציה של רבין וממשלתו לא הייתה תוצר של התבטאויות מקריות אלא מהלך ארוך ומוקפד. התבטאויות רבות מחזדות את ההבנה כי רק כפסע בין חופש הביטוי והזכות הלגיטימית לביקורת ובין דברי הסתה, כמוגדר בחוק הישראלי.

בחברה בה קיימים חוגים השוללים את תקפות "כללי המשחק הדמוקרטי" בכלים הדמוקרטיים, יש חשיבות רבה לדיון התקשורתית הציבורי המתנהל בה בסוגיית חופש הביטוי.

הערות

1. תוצאות הבחירות אפשרו לרבין להקים גוש חוסם על חודו של קול. הוא יצר שיתוף פעולה פוליטי עם מפלגת השמאל מר"צ והשיג את תמיכת המפלגות הערביות שהבטיחו רוב בהצבעות בכנסת. הימנעותו מלשתף את המפלגות הדתיות בממשלה, תרמה לזיהוי ממשלתו ע"י החוגים הדתיים ומחנה הימין, כממשלת שמאל חילונית. עד בחירות '92 היה ניסיון מצד חב"ד להציג את מעורבותה הפוליטית ולהציג עצמה כתנועה א-פוליטית.
2. קרפין, מ'. ופרידמן, ע'. (1999), **רצח בשם האלוהים – הקשר נגד יצחק רבין**, עמ' 85. (להלן: קרפין ופרידמן).
3. בשנים הנידונות חב"ד הייתה הקבוצה החסידית היחידה שעשתה שימוש בכל אמצעי תקשורת ההמונים להפצת תורתה. כבר בראשית התהוותה אימצה חב"ד גישה השונה מזו של החברה הדתית משהפרידה בין הכלי לתוכן. כיום

לחזק את המסר לקוראי הגיליון – הרצח לא יביא לשינוי דרכנו. ואכן, בתגובתו של זאבי לרצח הוא קובע: "יחד עם הגינוי החרדי לרצח המתועב, חובה להדגיש כי הימין חייב להמשיך בדרכו במלוא העוז, ללא התקפלות. צריך לשלול על הסף כל אמירה ורמז כאילו הימין טעה בדרכו ובמאבקו". זאבי נחוש בדעתו, כי המאבק נגד הסכם אוסלו צריך להימשך במלוא התוקף. בחלק ניכר מהריאיון הוא מתייחס ל"שיטה פרובוקטיבית" שהשמאל נוקט נגד הימין, ומציג את הימין כנפגע אמיתי ממסעות ההשמצה של השמאל. טענותיו מופנות גם כנגד אמצעי התקשורת: "התקשורת לצערנו הרב, נותנת בימה וכלי ביטוי לכל זב ומצורע שמתקרב למיקרופון ואומר את שלו, ובלבד שדבריו ימצאו חן בעיניה (התקשורת מואשמת בכך שהיא שמאלנית, ומכאן שהכינוי זב ומצורע – כוונתו לאנשי שמאל המתבטאים בתקשורת, א"צ).

עיקרו של הריאיון דן במה שזאבי מכנה הסתה של התקשורת ושל נציגים מהשמאל כנגד הימין וכנגדו באופן אישי (גם הוא כמו שרון מסיט את מוקד הדיון אל הטענה כי השמאל מסית נגדו, א"צ). מבחינתו, למרות מערכת היחסים המיוחדת שהייתה לו עם יצחק רבין, על הימין להמשיך ולמחות. אין הוא מתייחס לדרכו הפוליטית-חינוכית של הימין כחלק מחשבון נפש אישי וציבורי אדרבא, הוא מדגיש את ביטחונו בצדקת דרכו. "חשבון הנפש של כולם לא רק של הימין הוא שיש להמשיך בוויכוח מתוך כבוד הדדי... לצערנו דווקא במחנה השמאל לא כל כך הבינו את זה. אולי עכשיו, לאחר שאירעה הטרגדיה הנוראה, יתחילו להבין שמדובר במשהו חמור".

סיכום

בין השנים 1992-1995 הייתה חב"ד מצויה בשיאה של תסיסה משיחית. המאבק נגד ממשלת רבין ונגד הסכמי אוסלו, הגם שנומק בטעמים ביטחוניים, יסודו בציפייה להתגלות המשיח ובחשש שכל פעולה שתפגע בשלמות הארץ תרחיק את הגאולה.

עובדת קיומם של עיתונים עצמאיים של חב"ד, הייתה מכריעה בהסתת השיח הפנימי בחסידות מהנושא המשיחי למאבק הפוליטי, ובהאצת תהליך הפוליטיזציה של החסידות בארץ. היות העיתונים כלי תקשורת תוך-קהילתי, בין החסידים לבין עצמם, הכניסה מימד חדש של עיסוק בתכנים ובפעילות פוליטית בתוך הקהילה החסידית.

מחד גיסא, היוו העיתונים במה לביטוי ההתנגדות למהלכי הממשלה מהימין לפוליטיקאים ואנשי ציבור ומאידך גיסא, הם עיצבו את השיח הציבורי בחב"ד, תרמו לעיצוב ולחיזוק תפישת עולמם של הקוראים (בשל בלעדיותם) ולהתגברות המחאה בתוך חב"ד.⁷⁰

הביקורת בעיתוני חב"ד נגד רבין וממשלתו חשפה את עמדותיה האמיתיות של חב"ד. הציפייה ל"שלטון המשיח" עומדת בסתירה למשטר הדמוקרטי ולקבלת סמכות הממשלה הנבחרת. אל מול תקפותם של חוקי המדינה הדמוקרטית הועמדה המחויבות לחוקי ההלכה, והסמכות הרבנית הועמדה מעל לסמכות הממשלה.

בשנים הנבדקות שימשו עיתוני חב"ד במה נרחבת לביקורת ולמחאה כנגד הממשלה וכנגד ראש הממשלה יצחק רבין, בד בבד עם ארגון פעולות מחאה חוץ פרלמנטריות. עד הבחירות, הייתה שליטת השמאל מתונה יותר וכמוה גם הביטוי לרעיונות השוללים את הדמוקרטיה כשיטה פוליטית. לאחר הבחירות, השמאל הופך להיות

- ניתן לראות שקבוצות נוספות בחברה החרדית הושפעו מחב"ד ביחסן לשימוש באמצעי תקשורת המונים.
4. בהיסטוריה של חב"ד ניתן לאפיין מספר גלים של תסיסה משיחית. הגל האחרון התעצם מאד בראשית שנות התשעים ושיאו בשנת 1993 עם ההכרזה הפומבית על הרבי מלובביץ' כמלך המשיח. עם הסתלקותו של הרבי ב-1994 התפצלה החסידות בין הפלג המשיחי המחזיק בדיעה כי הרבי לא מת ובין הזרם המרכזי שניסה למתן את המתח המשיחי. בין שני הפלגים שוררת כיום מתיחות קשה. כל פלג מוציא עיתונים משלו להפצת עמדותיו. כך למשל, ניתן לראות כי עם פרסום תכנית ההתנתקות ואף לאחריה יצא הפלג החסידי במסע פרסום ארצי שמציג את דברי הרבי המשיח; ראו רביצקי, א' (1993), הקץ המגולה ומדינת היהודים: משיחיות, ציונות ורדיקליזם דתי בישראל, עמ' 249-279.
5. צרפתי, א. (2002), *ממשיחיות לפוליטיקה*, מימד, 24, עמ' 30-33.
6. ראה צרפתי, א. (2005), "מי משפיע על עמדות הציונות הדתית", *כיוונים חדשים*, עמ' 76-77. עמדה זו של הרבי מלובביץ' לא ייצגה את עמדת כלל ההנהגה הרבנית. כך למשל, הרב טולוביץ'ק, נשיא כבוד של תנועת "המזרחי" העולמית קבע, כי עתיד השטחים המוחזקים הוא עניינה של הממשלה ולא של רבנים.
7. *כפר חב"ד* יוצא לאור ע"י "אגודת חסידי חב"ד בארץ הקודש" כשבועון למנויים בארץ ובחו"ל. עורכו הרב אהרון דב הלפרין. מכיל מדורים פובליציסטיים ומדורים תורניים. השבועון נפוץ מאד בקרב חסידי חב"ד ועוסק בעיקר בענייניה הפנימיים של חב"ד ובשימור והנחלת המורשת החב"דית.
- שיחת השבוע* יוצא ע"י "מרכז אגודת צעירי חב"ד בישראל". זהו עיתון היוצא בפורמט של עיתוני בתי הכנסת אך הוא מופץ גם למנויים. מגמת העיתון להפיץ את תורת חב"ד לכלל הציבור. עורכו של העיתון הוא הרב מנחם ברוד דובר חב"ד. שני העיתונים נתפסים כמבטאים נאמנה את עמדתה הרישמית של חב"ד.
8. אף כי גיליון מס' 479 של *כפר חב"ד* שהופיע בשנת 1991 מייצג את ראשית השינוי, כאשר כותרת שער הגיליון מציגה הן את הנושא המשיחי והן את ארץ-ישראל.
9. ההתנגדות לממשלה נבעה בעיקרה מכך, שרבין הצהיר, זמן קצר מאד לאחר היבחרו, על שינוי סדרי עדיפויות לאומי. משמע, מניעת הזרמת כספים להתנחלויות בשטחים (ייבוש ההתנחלויות). פגיעה בהתיישבות היתה לגורם מלכד ומאחד את הימין המפוצל והמפולג.
10. *כפר חב"ד* מס' 529.
11. *כפר חב"ד* מס' 570.
12. *כפר חב"ד* מס' 539.
13. על זכות ההצבעה של הערבים בכנסת נכתב ב*שיחת השבוע* מס' 371 מפברואר 1992, דברים המבטאים את גישתה של חב"ד בדבר אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית (ולא רק כמדינת היהודים): "מבחינת ערכי הדמוקרטיה ההתנגדות להסתמכות על הערבים היא גזענית ופסולה בתכלית. אולם מבחינת המדינה היהודית, זו טענה צודקת להלוטין. לא ייתכן שערבים יכריעו בשאלות הכרוכות בשיבת עם ישראל לארצו".
14. *כפר חב"ד* מס' 570.
15. *כפר חב"ד* מס' 565.
16. ההדגשות בגוף המאמר הן של המחברת אלא אם כן צוין אחרת.
17. *כפר חב"ד* מס' 566.
18. *כפר חב"ד* מס' 579.
19. התנסחות בסגנון זה יוצרת השוואה בין התנהגות הממשלה לבין אויבי העם היהודי הן מהעבר הרחוק – הגליית היהודים וחורבן הבית, והן מהעבר הקרוב – הגליית יהודים שהתנגדו לפעולות המשטר הקומוניסטי לסיביר בבריה"מ לשעבר.
20. *כפר חב"ד* מס' 634.
21. *כפר חב"ד* מס' 687.
22. *כפר חב"ד* מס' 589.
23. *כפר חב"ד* מס' 684.
24. *כפר חב"ד* מס' 627.
25. *שיחת השבוע* מס' 298.
26. *כפר חב"ד* מס' 642.
27. *כפר חב"ד* מס' 651.
28. פרידמן, מ. (1991), *החברה החרדית מגמות ותהליכים* (עמ' 8), מצייין, כי "העובדה שהציונות על כל גווניה טענה לזהות יהודית וראתה עצמה כיורשת לגיטימית להיסטוריה היהודית, הפכה את העימות של עולם המסורת עם הציונות למאבק על משמעות הזהות היהודית". פן נוסף של העימות בא לידי ביטוי בוויכוח בשאלת "מי הוא יהודי?" שעיתוני חב"ד מרבים לעסוק בו. הרבי מלובביץ' ממ"ש, הקדיש מעותתיו לעסוק בשאלה זו, שחוק השבות הציב אותה במוקד הוויכוח בין דתיים לחילוניים.
29. ראו אורון, י. (1993), *זהות יהודית ישראלית*, עמ' 37.
30. *שיחת השבוע* מס' 371: הכוונה היא למדינה יהודית שתהיה מושתתת על חוקי התורה.
31. *כפר חב"ד* מס' 581.
32. *שיחת השבוע* מס' 409. מופגנת כאן תעוזה ציבורית רבה בהתבטאות מסוג זה שכן, חובה לזכור, כי אותם צעירים שנדרשת מהם מסירות הנפש וודאי אינם משתייכים לחסידות חב"ד (אנשי חב"ד ברובם המכריע אינם משרתים בצבא, למעט חוזרים בתשובה ששירתו בעבר כשהיו חילונים).
33. *כפר חב"ד* מס' 643.
34. *כפר חב"ד* מס' 620.
35. *שיחת השבוע* מס' 467.
36. *כפר חב"ד* מס' 642.
37. ההתייחסות אל השמאל כגוף חתרני עולה גם מהקבלת התנהגות אל חטא המרגלים שבפרשת שלח. הסיפור המקראי מקבל פרשנות אקטואלית: "היום צאצאי המרגלים הם מיעוט שאמנם השתלט בדרכי הונאה על הגאי השלטון, אך רובו הגדול של העם אינו עמם, בז לדרכם וזועם על מעשיהם". *שיחת השבוע* מס' 387.
38. *כפר חב"ד* מס' 617.
39. פורת, ד. (1995), "שותפיו של עמלק – האשמות החרדים (האולטרא אורתודוקסיה האנטי ציונית) בארץ בשנות ה-80 כלפי הציונות בתקופת השואה", *הציונות*, מאסף, י"ט, 1995; רובינשטיין, א. (1997), *מהרצל עד רבין והלאה*, פרק עשירי; צרפתי, א' (2002), "גבורת הגוף מול גבורת הנפש – יום הזיכרון לשואה ולגבורה בעיתונות החרדית, ראה הערה 5 לעיל.
40. שביד, א. (1995), *בין חורבן לישיעה*, עמ' 9-12: קבלת הקביעה הפונדמנטלית שהשואה היתה "גזירה מן השמים" מקובלת על כל פלגי החברה החרדית. בהסבר לאירוע השואה מנקודת הראות האלוהית, המוטיב של חטאי האמנסיפציה, הכפירה, ההתבוללות והמרד הציוני מופיע כמוטיב מאפיין. בכל תגובה חרדית לשואה ההנחה הייתה שעם ישראל חטא ולכן נענש.
41. התבטאות המיוחסת לאבא אבן לאחר מלחמת ששת-הימים, מצוטטת פעמים רבות ללא ייחוס.
42. *שיחת השבוע* מס' 406.
43. *כפר חב"ד* מס' 588.
44. *כפר חב"ד* מס' 576.
45. *כפר חב"ד* מס' 589.
46. *כפר חב"ד* מס' 586.
47. *כפר חב"ד* מס' 621.
48. *כפר חב"ד* מס' 642.
49. *כפר חב"ד* מס' 673.
50. *כפר חב"ד* מס' 607.
51. *כפר חב"ד* מס' 637.
52. *כפר חב"ד* מס' 637.
53. *כפר חב"ד* מס' 676.
54. "המטה המשותף" שהקימו קבוצות הימין והליכוד כדי להיאבק בהסכם אוסלו ניהל מערך מחאה כך, שבכל מקום אליו הגיע יצחק רבין חיכו לו מפגינים. לדעת קרפין ופרידמן, קשה לקבוע מתי הפכה מערכת המחאה נגד אוסלו למערכת הסתה כנגד יצחק רבין. לטענתם, בסוף שנת 1993 בחנה מועצת יש"ע את האפשרות לזווג מסע הסברה שתכליתו לערער את אמינותו של יצחק רבין בדעת הקהל, לשבור את רוחו ולאליץ אותו להתפטר. לדיון בנושא

- הוזמנו פסיכולוגים, חוקר דעת קהל, פרסומאי ואיש יחסי הציבור אייל ארד. המטרה היתה להפיל את רבין ובכך לעצור את ההסכם.
55. **כפר חב"ד מס' 611.**
56. **כפר חב"ד מס' 587.**
57. **שיחת השבוע מס' 48;** ראה צרפתי, א'. (1998), עתונות בשירות המשיח, **קשר**, 24, עמ' 16-24.
58. בשיחה שניהלתי עם כותב המאמר מנחם ברוד, לאחר רצח רבין, הוא הביע צער על כי הרחיק לכת.
59. בדיוני מועצת יש"ע הירבה אליקים העצני להשוות בין ממשלת רבין לבין ממשלת וישי ששיתפה פעולה עם הנאצים בימי מלחמת העולם השנייה. "לנאמני ארץ-ישראל השלמה יש הזכות להכריז על ממשלה שמוסרת שטחים שהיא בלתי חוקית, כפי שדה-גול הכריז שממשלת וישי היא בלתי חוקית. הוא אף עשה הקבלה ישירה בין רבין לבין פטן וטען, שנתייחס להסכם אוסלו כפי שהתייחסו בצרפת הכבושה לשיתוף הפעולה. "זה מעשה בגידה ולא מן הנמנע שיבוא יום ורבין יועמד לדין על מעשה זה כפי שפטן הועמד לדין". ראו אצל קרפין ופרידמן עמ' 101.
60. המחלוקת על עיצוב הזיכרון הלאומי כמו גם חוסר ההסכמה על התכנים של מורשת רבין עשר שנים לאחר הרצח, היא ביטוי לעומק השסע וחוסר ההסכמה הקיימים עדיין בין מחנה השמאל לבין מחנה הימין. העדר קונצנזוס על דפוסי ההנצחה מלמדים שהחברה הישראלית עדיין לא עיבדה את רצח רבין.
61. על תהליך ההקצנה אצל הדתיים-לאומיים ראו נהוראי, מ.צ. (1996), "חרד"ל", **מימד**, 8, עמ' 20-21, המתייחס להתחברות בין הציונות הדתית לחרדים. נוסף כי במחנה הפוליטי הימני, צמחו קבוצות דתיות לאומניות, המחזיקות ברעיונות גזעניים, כגון תנועת "כך" של הרב כהנא שהוצאה אל מחוץ לחוק במרץ 1994 לאחר הטבח במערת המכפלה, או תנועת "כהנא חי".
62. פרקליטות המדינה הגישה כתב אישום על השימוש בכרזה במהלך ההפגנה והנאשמים נידונו לעונשי מאסר על תנאי.
63. הדיון הציבורי עסק במידת מעורבותה של ההנהגה הדתית הרבנית בשאלות מדיניות. המחלוקת הפרשנויות ההלכתיות בהתייחס למצב המדיני הביאו
- רבנים לעסוק בשאלת "דין מוסר" לרבין. כך למשל, במכתב שהיפנו הרבנים דב ליאור, דניאל שילה ואליעזר מלמד לכארבעים רבנים, ביניהם שני הרבנים הראשיים ורבנים של הציבור החרדי, עמדה השאלה – "מה דינה של הממשלה הרעה הזאת?" מטרת המכתב היתה לברר האם קיים "דין מוסר" ביחס לממשלת ישראל ולראש הממשלה. ראו דת ומדינה בישראל 1994-1995.
64. רוזנטל, ר'. (1997), "המחתרת היתה קו פרשת המים", **פנים**, 1.
65. **שיחת השבוע מס' 464.**
66. **שיחת השבוע מס' 468.**
67. הציטוטים לקוחים בפרק זה מתוך **כפר חב"ד מס' 688** אלא אם כן צוין אחרת.
68. רק מתוך מדור זה נודע לקוראים על הודעות הגינני של גופים בחב"ד. "אגודת חסידי חב"ד העולמית" פירסמה הודעה מיוחדת בניו-יורק, בה היא מגנה את המעשה לצד קריאה לאחדות כל חלקי העם.
- "מרכז צעירי חב"ד" פרסם תדריך שהופץ בין הסניפים ברחבי הארץ ובו הודעת גינני והוקעה חדי-משמעית של המעשה. לאור דיווחים אלה, בולט בהעדר פרסום השתתפות בצער המשפחה של חסידות חב"ד ושל מערכת העיתון. המדור מדווח על הודעות שפורסמו ע"י רבנים ומועצת יש"ע. בולטת בהיעדרה קריאה מההנהגה הרבנית לנהוג מנהגי אבלות – קריאת משניות, קריאת פרקי תהילים או יום תענית לעילוי נשמתו של רבין.
69. ראו סיוון, ע. (1990), "תרבות המובלעת". סיוון טוען, כי במובלעות חברתיות מתבטל הצורך להאזין לבעלי דעה שונה משלך. הצורך להתגבש, לשמור ולחזק את הזהות הקבוצתית כזהות עליונה מבחינה מוסרית על שאר החברה הוא הצורך המרכזי. דברים אלה מקבלים משנה תוקף במיוחד במצבי משבר, כפי שמתאפיינת התקופה הנידונה. יש לזכור את האווירה הציבורית שהיתה כלפי הימין והציבור הדתי, בוודאי בשבוע הראשון לאחר הרצח, כאשר התקשורת הכללית עסקה ברצח ובהשלכותיו תוך הפניית אצבע מאשימה לימין. ניתן להניח שמכלול ההתרחשויות חיזקו את תחושת הצורך בלכידות ולתקשורת הפנים קהילתית תפקיד חשוב במילוי פונקציה זו.
70. ליבס, ת. ופרי, י. (1996), **קשר**, 20; סיוון (שם).